

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İKTİSAT FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN ULUSLARARASI
TİCARİ ŞİRKETLERİN HUKUKİ YAPISI

Hazırlayan
Nermine MEHTİYEVA

1517.02058

BAKÜ-2019

AZERBAIJAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAIJAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İKTİSAT FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN ULUSLARARASI
TİCARİ ŞİRKETLERİN HUKUKİ YAPISI

Hazırlayan

Nermine MEHTİYEV

1517.02058

Danışman

Öğr.Gör. Neriman HANEHMEDOV

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Kafedra “İqtisadiyyat və İşlətmə”

TƏSDİQ EDİRƏM

“___” _____ 2019

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ

“Türk Dünyası İqtisad” fakültəsinin Beynəlxalq münasibətlər
(Uluslararası İlişkiler) ixtisası üzrə

təhsil alan tələbəsi

Nermine Mehtiyeva Mahir
(adı, soyadı, atasının adı)

Diplom işinin rəhbəri

Öğr.gör. Neriman Hanehmedov Kerem
(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

1. İşin mövzusu ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN
ULUSLARARASI TİCARİ ŞİRKETLERİN HUKUKİ YAPISI
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin

“___” _____ 2019 il

No

2. Tələbənin sona yetirdiyi işin kafedraya təhvil müddəti: 8 ay

3. İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr) Özet, Giriş, Birinci bölüm, İkinci bölüm, Üçüncü Bölüm, Sonuç, Kaynakça.

4. Buraxılış işi üçün lazımi materiallar

1. Asəf, Qəribov, Anar, Əzizov, ve Sədaqət, Əhmədova (2017), Beynəlxalq Ticarət Əməliyyatları, Bakı, Bakı Biznes Universiteti nəşriyyatı, s. 255
2. Arkan, Sabih (2013) Ticari İşletme Hukuku, 18. Baskı, Ankara
- Birleşmiş Milletler Hakkında Herşey (2008) Birleşmiş Milletler Kamusal İletişim Dairesi, New York, s.70
3. Büyükuslu, A.R. ve Kutal G. (1996). Endüstri İlişkileri Boyutunda Çok Uluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi Teori ve Uygulama. İstanbul Der Yayınları
4. Cohn, Theodore (2000), Global Politic Economy: Theory and Practice, Longman, Addison Wesley
4. Dikkaya, Mehmet ve Üzümcü, Adem (2012), Uluslararası Ticaret ve Finans (1. Baskı), Ankara, Savaş Yayınevi, s.324
5. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) Raporu (2008), Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu (DEİK), s.54
6. Güran, Nevzat ve Aktürk, İsmail, (1999) Uluslararası İktisadi Kuruluşlar, Isparta
6. Halatçı Ulusoy, Ülkü, (2009), Dünya Ticaret Örgütü'nde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması, Ankara, Turhan Kitapevi,
7. HILL, C. (2004), Global Business Today, 3. Baskı, New York
8. Kaya, Feridun ve Turguttopbaş, Neslihan, (2012), Dış Ticaret İşlemleri. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, s. 189

9. Küçükkalay, A. M. (2010). İktisadi Düşünce Tarihi. İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım.

10. Karayalçın, Yaşar (1968), Ticaret hukuku I. Ticari İşletme, 3. Baskı, Ankara

5. Qrafik materiallarının siyahısı dəqiq göstəricilərlə (vacib cədvəl, çertyojlar, yaxud qrafiklər, nümunələr və s.)

6. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin soyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə)

Öğr.gör. Keniş Garayev

7. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:

Sıra No	İşin hissələrinin adı	Qurtarma faizi (yerinə yetirilmə)	İşin yerinə yetirilməsi müddəti	
			plan üzrə	faktiki
1.	Bölüm (Ekim 2018 - Ocak 2019)			
2.	Bölüm (Şubat 2019 - Nisan 2019)			
3.	Bölüm (Mayıs 2019)			

Buraxılış işinin rəhbəri _____
imza

Məsləhətçi _____
imza

Tapşırığı imza üçün qəbul etdim _____
(tələbənin imzası)

Tapşırığın qaytarılması tarixi “ _____ ” 2019-ci il

Qeyd 1. Buraxılış işi üzrə verilmiş tapşırıq 2 nüsxədən ibarətdir. Nüsxənin biri tələbəyə verilir, ikincisi kafedrada qalır.

2. Hazırlanmış buraxılış işini tapşırıqla birlikdə tələbə DAK təqdim edir.

ULUSLARARASI HUKUKAÇISINDAN ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNİN HUKUKİ YAPISI

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET KAVRAMI VE TANIMI

1.1. Uluslararası Ticaretin Gelişimi Ve Yapısı

1.2. Uluslararası Ticaret Teorileri

1.3. Uluslararası Ticaret Hukukunun Kavramı Ve Kaynakları

1.4. Uluslararası Ticaretin Düzenlenmesi

1.4.1. Dünya Ticaretini Düzenleyen Uluslararası Ekonomik Örgütler

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNİN HUKUKİ YAPISI

2.1 Uluslararası Şirket Kavramı Ve Türleri

2.1.1. Ana Şirket ve Şubeler

2.1.2. Bağlı Şirketler

2.1.3. Ortak Şirketler

2.2. Uluslararası Ticaret Şirketlerinin Tipleri

2.2.1. Etnik Merkezli

2.2.2. Çok Merkezli

2.2.3. Jeosantrik

2.3. Uluslararası Ticaret Şirketlerinin İşlevleri

2.4. Uluslararası Ticaret Şirketlerinin Yapıları Ve Kuruluş Aşamaları

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNDE YÖNETİMİN ORGANİZASYONU

3.1. Uluslararası Ticaret Şirketlerinin Yönetim Özellikleri

3.2. Ticaret Şirketlerinin Uluslararası Faaliyetlerini Yönetme Şekilleri

3.2.1. Batı Avrupa Ve Amerika Ticaret Şirketlerinin Yönetilmesi

3.3. Günümüzde Uluslararası Şirketlerin Ekonomik Faaliyetlerinin
Küreselleşmesi

SONUÇ

KAYNAKÇA

ÖZET

Çağdaş aşamada, uluslararası ticaret şirketleri dünya ekonomik ilişkilerinin gelişmesinde, düzenlenmesinde ve derinleşmesinde önemli yere sahiptirler. Onların hızlı gelişimi, dünyadaki ekonomik ilişkilerin küreselleşmesi, üretim ve sermayenin uluslararasılaşması süreçlerini yansıtıyor.

Seçilen konunun güncelliği, uluslararası ticaret şirketlerinin dünya üretim, satış, dağıtım, teknolojik yeniliklerin geliştirilmesi sürecinde giderek artan rollerinden kaynaklanmaktadır. Çalışmada, uluslararası ticaretin gelişim tarihi, yapısı incelenmiş, uluslararası ticaret hukukunun uluslararası ticaretin düzenlenmesindeki rolü değerlendirilmiştir. Uluslararası ticaret şirketlerinin türleri, tipleri, temel işlevleri araştırılmış, bu şirketlerin yönetim yapısı incelenmiştir.

İÇİNDEKİLER

TUTANAK.....	i
ÖZET.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET KAVRAMI VE TANIMI

1.1. ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞİMİ VE YAPISI.....	5
1.2. ULUSLARARASI TİCARET TEORİLERİ.....	8
1.3. ULUSLARARASI TİCARET HUKUKUNUN KAVRAMI VE KAYNAKLARI.....	10
1.4. ULUSLARARASI TİCARETİN DÜZENLENMESİ.....	12
1.4.1. Dünya Ticaretini Düzenleyen Uluslararası Ekonomik Örgütler...	14

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNİN HUKUKİ YAPISI

2.1. ULUSLARARASI ŞİRKET KAVRAMI VE TÜRLEİ.....	21
2.1.1. Ana Şirket ve Şubeleri.....	25
2.1.2. Bağlı Şirketler.....	26
2.1.3. Ortak Şirketler.....	27
2.2. ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNİN TİPLERİ.....	27
2.2.1. Etnik Merkezli.....	28
2.2.2. Çok Merkezli.....	28
2.2.3. Jeosantrik.....	29
2.3. ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNİN İŞLEVLERİ....	29

2.4. ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNİN YAPILARI VE KURULUŞ AŞAMALARI.....	31
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNDE YÖNETİMİN ORGANİZASYONU

3.1. ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNİN YÖNETİM ÖZELLİKLERİ.....	34
--	----

3.2.TİCARET ŞİRKETLERİNİN ULUSLARARASI FAALİYETLERİNİ YÖNETME ŞEKİLLERİ.....	35
--	----

3.2.1. Batı Avrupa ve Amerika Ticaret Şirketlerinin Yönetilmesi.....	37
--	----

3.3. GÜNÜMÜZDE ULUSLARARASI ŞİRKETLERİN EKONOMİK FAALİYETLERİNİN KÜRESELLEŞMESİ.....	39
--	----

SONUÇ.....	42
------------	----

KAYNAKÇA.....	44
---------------	----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Dünyanın 10 En Büyük Uluslararası Ticaret Şirketi (2014 yılı).....	22
Tablo 2. Dünyanın 10 En Büyük Uluslararası Ticaret Şirketi (2018 yılı).....	24

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AİKB:	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
APIİB:	Asya-Pasifik İktisadi İş Birliği
BM:	Birleşmiş Milletler
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü
GAUB:	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
İng:	İngilizce
LAES:	Latin Amerika Ekonomik Sistemi
OECD:	The Organisation for Economic Co-operation and Development
TRIPS:	Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights
UNCITRAL:	United Nations Commission on International Trade Law

GİRİŞ

Uluslararası hukuki ilişkilerin tarihi, çeşitli sosyal gruplar arasındaki politik, ekonomik, kültürel alanlarda etkileşimin sürekliliğini sergilemektedir. Tarihsel olarak, uluslararası ekonomik ilişkilerin ilk ve en önemli türü dünya ticaretidir.

Modern dünya ekonomisi, uluslararası ticarete ve uluslararası işbölümüne dayanan, dünyanın farklı ülkeleri, şirketleri ve bölgeleri arasındaki ticari ilişkileri düzenleyen sistemdir. Çağımızda dünya ekonomisinin gelişimi büyük ölçüde uluslararası ticari ilişkilerde yeni trendler oluşturan küreselleşme sürecinden etkilenmektedir.

Küresel ekonomik faktörlerin etkisi altında uluslararası ekonomik ilişkilerin içeriği değişmektedir, yeni özellikler ve yeni eğilimler ortaya çıkmaktadır. Küreselleşen dünyada uluslararası ticaret şirketlerinin faaliyetleri olmadan modern ekonomi hayal edilemez. Uluslararası ticaret şirketleri dil, ırk, din, milliyet, cins, yaş, kültür, hukuk, örf, adet ayrımı yapmadan, uluslararası arenada faaliyet gösteren veya yoğun ticaret hacmine sahip olan kuruluşlardır. Günümüzde uluslararası ticaret bütün devletlerin ve bireylerin hayatında ciddi bir yere ve öneme sahiptir. Hem dünya ekonomi anlayışının demokratikleşmesi ve liberalleşmesi hem de nüfus artışından kaynaklanan talep fazlalığının yerel ekonomilerce karşılanamaması sebebiyle oluşan uluslararası emtia, alım, satım ihtiyacı bugün çok ortaklı uluslararası ticaret şirketleri tarafından karşılanmaktadır. Ticaret ağının bu şekilde büyümesi ve çok uluslu yapıya bürünmesi neticesinde, ortaya çıkan hukuksal meselelerin düzenlenmesine ihtiyaç yaranmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde uluslararası ticaret kavramı araştırılmış, uluslararası ticaret tarihi incelenmiştir. Ayrıca, ekonomik etkileşim sürecinde ortaya çıkan en önemli ticaret teorileri değerlendirilmiştir.

Uluslararası ticaret hukukunun kavram ve kaynakları gözden geçirilmiş, dünya ticaret sistemini düzenleyen uluslararası ticaret örgütleri incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde uluslararası ticaret şirketlerinin hukuki yapısı incelenmiştir. Uluslararası ticaret şirketlerin türleri, tipleri ve işlevleri araştırılmış, bu şirketlerin uluslararası arenada oynadıkları rol değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde uluslararası ticaret şirketlerinin yönetim özellikleri araştırılmış, bu şirketlerin faaliyetlerini yönetme şekilleri incelenmiştir. Batı Avrupa ve Amerika ticaret şirketleri örneğinde uluslararası ticaret şirketlerinin yönetim biçimi değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde, günümüzde uluslararası şirketlerin ekonomik faaliyetlerinin küreselleşmesi meselesi ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET KAVRAMI VE TANIMI

Uluslararası ticaret, uluslararası ekonomik ilişkilerin önemli ve gelişmiş alanıdır. O sadece ulusal ekonomileri birleştirmenin bir aracı değil aynı zamanda uluslararası ekonominin kalkınmasında da güçlü belirleyici faktördür. Uluslararası ticaretin gelişmesindeki genel eğilimler hakkında bilgi sahibi olmak, uluslararası ticaretin eğilimlerini ve süreçlerini anlamak ve olası değişiklikleri öngörmek için gereklidir.

Uluslararası ticaret, bir bütün olarak dünya ekonomisinin gelişimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olan en eski uluslararası ekonomik ilişki şeklidir (Qeribov, Azizov ve Ahmedova, 2017: 13). Uluslararası ticaret, dünyadaki bütün ülkelerin dış ticaretinin birleşimi olan emtia-para ilişkileri alanıdır. Dış ticaret, bir ülkenin diğer ülkelerle malların ve hizmetlerin ücretli ihracatını ve ithalatını içerir. Hem uluslararası ticareti hem de dış ticareti karakterize etmek için toplam ticaret hacmi, emtia yapısı ve coğrafi yapı göstergeleri kullanılmaktadır. Dış ticaret hacmi, bir ülkenin ihracatının ve ithalatının maliyetinintoplamıdır (Kaya, Turguttopbaş, 2012: 4) Coğrafi yapı ise bölgelere göre veya örgütsel bazda tahsis edilen tek tek ülkeler ve grupları arasındaki ticaret akışlarının dağılımıdır.

Uluslararası ticaretin ana formları malların ihracatı ve ithalatıdır. Ülkenin uluslararası ticarete katılımını yansıtan göstergeler ihracat ve ithalat kotasıdır. İhracat kotası, mal ve hizmet ihracatının GSYH'ye oranı olarak hesaplanır ve ülkedeki üretilen tüm malların dünya pazarında ne kadarının satıldığını gösterir. İthalat kotası, ulusal üretimin toplamını ve ithalatın stoklarını içeren ve ithal edilen mal ve hizmetlerin iç tüketimdeki payını gösteren, ülkenin iç tüketim hacmine oranı olarak hesaplanmaktadır (Elitaş ve Şeker, 2017:57). Uluslararası ticaret iki mal

akışından, yani ihracat ve ithalattan oluştuğu için ticaretin girdi, çıktıları arasındaki fark ticaretin hacmi ile karakterize edilir. Uluslararası ticaret sükeleri (özneleri) tüm dünya devletleri, uluslararası şirketler ve bölgesel entegrasyon gruplarıdır. Uluslararası ticaretin nesnesi insan emeğinin ürünü olan mal ve hizmetlerdir (Gurin, 2006: 36).

Uluslararası ticaretin nesneleri mallar ve hizmetler olduğu için, uluslararası ticaretin iki biçimi vardır: uluslararası mal ticareti ve uluslararası hizmet ticareti. Uluslararası mal ticareti, uluslararası iş bölümü temelinde ortaya çıkan ve karşılıklı ekonomik bağımlılıklarını ifade eden, farklı ülkelerin emtia üreticileri arasındaki iletişim şeklidir.

Uluslararası ticaretin gelişmesi, dünya ekonomisinin küreselleşmesine, ticaretin ve politik alanın serbestleşmesine, bölgesel ekonomik örgütlerin faaliyetlerinin genişlendirmesine, uluslararası endüstriyel ve bilimsel ve teknik işbirliğinin derinleşmesine, ilerici yüksek teknoloji ürün ticaretinin hızlı büyümesine güçlü ivme kazandırdı. Dünya ekonomisinin küreselleşmesinin ve ulusal ekonomilerin kalkınmasının en önemli ve en dinamik faktörlerinden biri uluslararası ticaretin genişlenmesidir. Dahası, bugün hiçbir ülke uluslararası ticarete aktif olarak katılmadan başarılı olamaz.

Modern uluslararası ticaret çok katmanlı sistemdir. Alt katmanı temel mal piyasası - tarım ve madencilik endüstrisinin ürünlerini oluşturur. Orta katmanı demir metalurjisi, inşaat malzemeleri, tekstil ürünleri ve diğer hafif sanayi ürünleri oluşturur. Bu gruba makine aletleri, taşıma araçları, temel kimya ürünleri, kauçuk ve plastik ürünler, ağaç sanayisi ürünleri aittir.

Son yıllarda uluslararası ticaretin en dinamik sektörü, yüksek teknoloji ürünler sanayisi ve bilimsel mallar endüstrisi olmuştur. Yüksek teknoloji ürünleri pazarını ofis ve telekomünikasyon ekipmanları, elektronik,

elektrikli ekipmanlar, hassas ölçüm cihazları, havacılık ekipmanları, tıbbi ekipmanlar ve eczacılık ürünleri oluşturmaktadır. Uluslararası ticareti etkileyen başlıca ticaret ülkeleri, başta ABD, Almanya, Japonya, Fransa ve İngiltere olmak üzere ekonomik olarak gelişmiş ülkelerdir.

1.1. ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞİMİ VE YAPISI

Uygarlığın gelişimi sürecinde, eski zamanlardan itibaren piyasa ticaretini düzenleyen kurallar ortaya çıkmaktaydı. Örneğin eski Yunanistan'da, pazarda herhangi bir şiddet yasaklanmıştı, ticaret şehir yetkililerinin sıkı gözetimi altında gerçekleşmekteydi ve Olimpiyat Oyunları sırasında tüccarlar katılımcılar ve izleyiciler için fuarlar düzenlerdi (Akimova, 2015: 121)

Taşımacılığın gelişmesiyle birlikte hem doğal hem de insan yapımı çeşitli kaynaklara sahip olan coğrafi bölgeler ticarete girmiştir. Hafif, kompakt pahalı mallar sadece deniz yoluyla değil aynı zamanda kara ticaret rotalarıyla da taşınırdı (Kılıcı, 2017: 75). Bunların en ünlüsü, Çin ipeğinin, Doğu baharatların ve bitki tohumlarının Avrupa'ya taşındığı Büyük İpek Yoluydu.

Uluslararası ticaretle bir bütün olarak birbirine bağlı olan dünya ekonomisinin ortaya çıkışı, XIII. ve XIV. yüzyıllardaki İtalyan ve Arap tüccarların başarılarıyla başladı. Avrupa'da Büyük İpek Yolunu İtalyan'ın Pisa, Cenova, Venedik, Napoligibi ticaret şehirleri kontrol etmeye çalıştı. (Çolak, akademia.edu, erişim tarihi: 11.03.2019). XVI - XVII yüzyıllarda pek çok Doğu hükümdarı, ülkelerinde Avrupalı tüccar kolonilerinin kurulmasına rızaverdiler. Bu süreçle birlikte, zengin tüccarlar ticari mallara artık şahsen eşlik etmiyorlardı, ancak malların hareketini, gelirlerinin hacmini mektuplaşma yardımıyla kontrol ediyorlardı. Bu dönem yoğun yazışmalar yapılmaktaydı, fabrikalarda

yapılan çeşitli işlemler kaydedilmekteydi. Bununla da muhasebe sistemi geliştirildi, özel ticaret ve finansal belgeler ortaya çıktı. Aynı zamanda deniz yoluyla taşınan kargo sigortası kullanılmaya başladı.

Uluslararası ticaretin daha da büyümesi XIX. yüzyılda telgraf ve telefonun, XX. yüzyılda telsiz iletişimin ve uydu iletişiminin gelişmesiyle desteklendi(Akimova, 2015: 122).Uluslararası ticaretin gelişmesi, kapitalist üretim tarzının ortaya çıkışıyla yakından bağlantılıdır. Uluslararası ticaretin büyümesine, finansal mekanizmaların zorlaşması, karmaşıklaşması ve farklılaşması eşlik ediyordu. Uluslararası ticaret, uluslararası iş bölümünün karlılığı ve uygulanabilirliği nedeniyle büyümekte ve gelişmektedir. Bu büyüme belirli pazarlarda belirli ürünlerin üretimini ve satışlarını sağlamak amacıyla yoğunlaştırmak ve böylece bu ürün için talep yaratan ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamak için gelişmektedir.

Uluslararası ticaretin yapısı genellikle coğrafi dağılımı (coğrafi yapısı) ve emtia içeriği (emtia yapısı) anlamında değerlendirilir. Uluslararası ticaretin coğrafi yapısı, tek tek ülkeler ve grupları arasında, bölgesel veya örgütsel bazda tahsis edilen ticaret akışlarının dağılımıdır.

XX. Yüzyılın ilk yarısında (II. Dünya Savaşı öncesi) ve sonraki yıllarda dünya ticaretinin yapısını göz önünde bulundurarak önemli değişiklikleri görüyoruz (Pasztor, 2017: 139). Yüzyılın ilk yarısında, dünya ticaretinin büyük bir kısmın gıda, hammadde ve yakıt ürünleri oluşturmuştu, bu ürünler yüzyılın sonunda ticaret hacminin 1/4'ünü oluşturuyorlardı.İmalat mallarının ticaretindeki payı yükselmiştir. 90'lı yılların ortalarında dünya ticaretinin önemli kısmını makine ve teçhizat ticareti oluşturmaktaydı. Dünya ticaretinin emtia yapısı, uluslararası iş bölümünün derinleşmesi ve bilimsel devrimin etkisi altında değişmektedir. Şu anda dünya ticaretinde imalat ürünleri dünya

ticaretinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Makine, ekipman, taşıt, kimyasal ürünler, imalat sanayi ürünleri, özellikle ileri teknoloji ürünleri gibi ürünlerin payı uluslararası ticarette hızla artmaktadır. Uluslararası ticaretin en hızlı büyüyen alanlarından biri kimyasal ürün, hammadde ve enerji kaynakları ticaretidir.

Uluslararası ticarete gelişmiş piyasa ekonomisine sahip sanayileşmiş ülkelerin baskınlığı dikkat çekmektedir. 90'ların ortasında bu ülkeler dünya ihracatının yaklaşık %70'ini oluşturmuşlardır. Gelişmekte olan ülkelerin aksine, “yeni sanayi ülkeleri”, özellikle Asya'nın dört “küçük ejderhası” (Güney Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur) hızlı bir ihracat artışı göstermektedir (Bal ve Akça, 2017: 139). 90'lı yılların ortalarında dünya ihracatındaki payları % 10,5'ti. Son on yılda ekonomik ivme kazanan Çin'in uluslararası ticarette payı % 2.9'a ulaştı. Dünya ihracatında ABD % 13.3, Batı Avrupa % 43; Japonya % 9.5 ticaret hacmine sahipler (TVB, 2007). Uluslararası ticarette esas emtia “büyük üçlünün” - ABD, Batı Avrupa, Japonya'nın arasında dönmektedir.

Bugün Uluslararası ticaretin yapısındaki ana eğilimleri inceledikte, sanayileşmiş ülkelerde uluslararası işbölümünün gelişmesi ve derinleşmesi göze çarpmaktadır. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ticaretteki paylarında düşüşe yol açmıştır. Modern uluslararası ticarete göze çarpan esas eğilim, gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticaretin artmasıdır. Özellikle yeni sanayileşmiş ülkeler, ihracatlarının genişlenmesi ile dikkat çekmektedirler. Fakat sanayileşmiş ülkelerin ihracatına yüksek teknolojiler hakim olduğu için, göreceli olarak gelişmekte olan ülkeler bu ülkeler için ithalat pazarı olarak daha az ilgi teşkil etmektedir.

1.2. ULUSLARARASI TİCARET TEORİLERİ

İktisat teorisinin henüz gelişmediği devirlerde Uluslararası ticaretin sorunları, bilim insanları ve politikacılarda ilgi uyandırmıştır. Teorik olarak uluslararası ticaret anlayışını açıklamaya çalışan ve bu alanda öneride bulunma girişimlerini gösteren ilk teori merkantilizmin doktrini idi (Aydemir ve Güneş, 2006: 137). Daha sonra Adam Smith ve David Ricardo'nun uluslararası iş bölümünden kaynaklanan ekonomik ilişkilerin analizine dayanan daha derin çalışmalar ortaya çıktı. Takip eden tüm teorilerin, David Ricardo modelinin koşullarının daha da karmaşıklaşması sonucu ortaya çıktığı veya bu teoriden etkilendiği söylenebilir. Pratik olarak tüm neoklasik, neoteknolojik eğilim teorileri, klasik teorileri, Michael Porter'ın rekabet üstünlüğüteorisini, Karl Marx'ın fikirlerini ve diğer klasikler tarafından formüle edilen teorileri reddetmez, sadece onları tamamlar ve geliştirir.En önemli uluslararası ticaret teorilerini kısaca gözden geçirelim.

Merkantilizm. Erken merkantilizm, XV yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır ve parasal zenginliğinarttırılması arzusuna dayanmaktaydı. Devletin ticaret politikasının gelişmesinin taraftarı olan merkantilist ideologlar burjuvazinin temsilcileriydi. O zamanlar ülkedeki parayı korumak için yurt dışına ihracat yasaklanmış durumdaydı.Yabancı tüccarlar satıştan elde ettikleri tüm paralarını yerel ürünlerin satın alınması için harcamak zorundaydılar.

Merkantilistler, devletin dış pazarlarda herhangi bir ürünü mümkün oldukça çok satması ve dış pazarlardanyabancı ürünlerimümkün oldukça az satın alması gerektiği görüşündeydiler (Savaş, 1997: 138).Kazanılan gelirlerledevlet hazinesinin altın stokuartırılmalıydı. Merkantilizm ideolojisinin temel amacı olan devletin daha çok para (altın) biriktirmesi,

zamanla yerli tüccarların ve burjuvazinin temel isteklerine ulaşmak için kullandıkları bir araç haline geldi (Dikkaya ve  z mc , 2012: 23).

Mutlak  st nl k teorisi. G  l  devletlerin büyük ölçekli makine üretimine geçişi sırasında Adam Smith, rasyonel uluslararası ticaret sorununu tekrar gündeme getirdi. Merkantilizmin eleştirisine adanan Ulusların Zenginliği adlı kitabındaki (1776) görüşleriyle, dış ticarete yalnızca satışın değil, dış pazarlardan mal alımının da devlet için karlı olabileceğini kanıtlamağa çalıştı. Bu teoriye göre, bir ülke ihracatında mutlak üstünlüğe sahip olduğu malların üretimi ve ihracatı konusunda uzmanlaşmalı ve ithalatında diğer ülkelerin mutlak üstünlüğü olan malları ithal etmelidir (Hill, 2004: 142).

Karşılaştırmalı  st nl k teorisi. David Ricardo kendisinden önce gelen Adam Smith'in ortaya çıkardığı mutlak üstünlük teorisini geliştirmiştir. D. Ricardo "Siyasal  ktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri" (1817) kitabında kenditeorisinin temel ilkelerini açıklamıştır. Yazara göre bir ülke, diğerlerine göre hangi malların üretiminde en büyük mutlak üstünlüğe sahipse, o ürünlerin ihracatı konusunda uzmanlaşması gerekmektedir. Böylece, serbest ticaret gelişir, her bir ülke üretiminde belirli alanda uzmanlaşır. Bu ise, "karşılaştırmalı üstün"  r nlerin üretiminin gelişmesine, dünya genelinde ihracatda artışa ve bütün ülkelerde tüketimde artışa neden olur (Küçükkalay, 2010, s. 225).

Heckscher-Ohlin teorisi. İsveçli bilim adamları Eli Heckscher ve Bertil Ohlin, klasik ticaret ideologlarının ilkelerine dayanarak, yeni uluslararası ticaret teorisi oluşturdular. Bu teoriye göre, devlet hangi üretim faktörüne daha çok sahip ise o faktörü yoğun olarak kullanan ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir (Tunç, 2004: 72-73). Yani o malı daha ucuza üretir, ihrac eder ve o alanlarda uzmanlaşır. Bu  lkeler “ucuz

Üretim faktörü” n kullanarak daha ucuza mal üreterek daha karlı ıkacaktılar.

Michael Porter'ın rekabet stnlg teorisi. 1991 yılında, Amerikalı ekonomisti Michael Porter "Uluslararası Rekabet" alışmasını yayınladı. Bu çalışmada, uluslararası ticaretin problemleri yepyeni bir yaklaşımla yeterince ayrıntılandırılmıştır. Bu yaklaşımın n koşullarından biri aşığıdaki gibidir: uluslararası pazarda ülkeler değil, firmalar rekabet eder. Ülkenin bu süreçteki rolünü anlamak için, şirketlerin nasıl rekabet üstünlükleri yarattığını ve srdrdgn anlamak gerekir. Rekabetçi lkeler, bölgesel düzeyde veya uluslararası düzeyde rekabetçi firmalara sahip olan devletler olarak ifade edilebilir. lkelerdeki bu rekabetçi çevrenin dinamik şekilde gelişmesi ve firmalar için sürekli karmaşık görevlerin sunulması, mevcut rekabet avantajlarını daha iyi kullanılmasını sağıladığı için firmaların gelişmesine ve başarılı olmasına olanak sağılamaktadır (Bal, 2012: 51).

1.3. ULUSLARARASI TİCARET HUKUKUNUN KAVRAMI VE KAYNAKLARI

“Uluslararası ticaret hukuku” terimi nispeten yakın zamanda - 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. XX yüzyılın başlangıcı, BM Genel Kurulu tarafından 1966'da oluşturulmuş Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu'nun (İng. United Nations Commission on International Trade Law – UNCITRAL) adında bu terimin kullanılması kavramın yaygınlaşmasına sebep oldu (nel, 2008: 51). Uluslararası Ticaret Hukukunun konusu, herhangi ticari işlemden kaynaklanan ilişkileri içerir. Bununla birlikte, bu ticari işlemlerin uygulanması yabancı, uluslararası bir unsur içermelidirler. Bu nedenle uluslararası ticaret hukuku, girişimcilik faaliyeti alanında yabancı unsurlarla özel

ilişkileri düzenleyen bir dizi yasal normlar sistemi olarak anlaşılmaktadır. Ek olarak, uluslararası ticaret hukuku bilim ve akademik disiplin olarak, bazen dış ticaret anlaşmazlıklarının çözüm yollarını içerdiği belirtilmelidir. Uluslararası ticaret hukuku uluslararası ekonomik hukuktan ayırt edilmelidir. Sonuncusu devletler ile uluslararası kamu hukukunun diğer süjeleri arasındaki ilişkileri düzenler ve özel hukuk ilişkileriyle hiç ilgilenmez.

Uluslararası Ticaret Hukukunun kaynaklarını 2 gruba (Smirnov, 2007: 5) ayırabiliriz:

- 1) i   kaynaklar - ulusal düzeydeki her türlü özel ve adli uygulama ve kararlar;
- 2) uluslararası kaynaklar - uluslararası anlaşmalar, uluslararası gelenekler ve uluslararası kararlar.

Uluslararası ticaretin düzenlenmesinde i   mevzuat önemli kaynaklardan biridir, çünkü uluslararası anlaşmalar evrensel de  giller. Uluslararası Ticaret Hukukunun düzenlenmesinde i   hukukun temel kaynakları olarak İthalat ve ihracat mevzuatı, Gümrük mevzuatı, Serbest bölgeler mevzuatı, Sınır ticareti ile ilgili yönetmelikler, Elektronik ticaret kanunu, yabancı yatırımlar veya yatırımcılar kanunu, Yabancı personelin işe alımına ilişkin kararlar ve başka mevzuat kullanılmaktadır. Uluslararası anlaşmalar bütün devletlere aynı şekilde uygulanmaz, sadece   y   ülkelere uygulanır. Uluslararası anlaşmalar, bütün taraflar i  in eksiksiz ve ayrıntılı şekilde düzenlenmeler sağlayamaz. Bu nedenle, devletin i   mevzuatında uluslararası ticaret ilişkilerini düzenleyen yasalara ihtiyaç vardır.

Uluslararası Ticaret Hukukunun devletlerarası antlaşmaları Uluslararası hukuk kişileri arasında hukuksal sonuçlar elde etmek maksadıyla devletler, şirketler veya uluslararası örgütler arasında yapılan yazılı

anlaşmalardır (Sur, 2008: 18).Uluslararası ticaret ilişkilerini düzenleyen en önemli uluslararası anlaşmalar:

- ∅ Uluslararası Mal Satışına İlişkin Sözleşmelere İlişkin Viyana Sözleşmesi (1980);
- ∅ Uluslararası mal satışında sınırlama süresi üzerine New York Sözleşmesi(1974);
- ∅ Uluslararası Mal Satışının Temsiline İlişkin Cenevre Sözleşmesi (1983);
- ∅ Roma Sözleşmesi (AB üye devletlerine yönelik);
- ∅ Uluslararası Finansal Kiralama Ottawa Sözleşmesi (1988);
- ∅ Karayoluyla Uluslararası Mal Taşımacılığı Cenevre Sözleşmesi (1954);
- ∅ Deniz Yoluyla Taşımacılığa İlişkin Hamburg Sözleşmesi (1978) vb.

1.4. ULUSLARARASI TİCARETİN DÜZENLENMESİ

Üretilmiş olan malların ve hizmetlerin tüketicilere ulaştırılması ihtiyacından doğan ticari faaliyetlere ilk çağlarda rastlanabilse de bu çağlarda sistematize edilmiş bir ticaret hukukunun varlığından söz edilemez. Bununla birlikte, yazılı şekle dönüştürülmüş ilk ticaret hukuku düzenlemelerine Hammurabi Kanunlarında faizle ödünç para verme, komisyonculuk ve emanet gibi hukuki işlemlere ilişkin olarak rastlamak mümkündür (Karayalçın, 1968: 32).

Dünya ticaretinin gelişmesiyle birlikte, devletin bu sürece katılımı giderek daha güncel hal almıştır. Şu anda, dünya ticaretine yönelik iki tutum oluşmuş ve uygulanmaktadır (Mangır ve Acet, 2014: 94-95):

- ∅ korumacı yaklaşım;

 serbest ticarete olumlu yaklaşım.

Dış ticarete korumacılık fikri, XV-XVII. yüzyılda merkantilist tüccarlar tarafından formüle edildi. Bu yaklaşımın özü şu şekildedir: devlet kendi ulusal üretim çıkarları iindış ticareti aktif olarak düzenler, her şekilde ihracatı teşvik eder ve ithalatı kısıtlar.

Sanayi devrimi sırasında serbest ticaret kavramı yaygınlaştı. Bu fikre göre devlet, dış ticareti serbestleştirmek için ve i piyasayı dış mallar, dış sermaye ve iş gücü için amak için uygun politikalar izlemektedir.

Moderndnyada, devlet dış ticaret politikasında korumacılık ve serbest ticaret unsurlarının her ikisini yaratmalıdır. Öyle ya da böyle, bugün devlet, dış ticarete politika yönünü ilan etmekle kalmamalı, aynı zamanda çeşitli araçları kullanarak uygulanması için tedbirler almalıdır. Bu araçlar gümrük vergileri (tarifeler) ve tarife dış kısıtlamalardır (veya tarife dış engeller).

Gümrük vergileri, dış ticaretin geleneksel ve aktif olarak kullanılan devlet düzenlemeleridir. İthalat, ihracat ve transit vergileri bu grubu oluşturuyor (ymez, Gültekin, 2016: 345-346) Bu vergilerin uygulama mekanizmaları oldukça basittir. İthal edilen malların lm birimi veya ithalatçı tarafından beyan edilen malların değer birimi vergilendirilir ve bu da i piyasada ithal mallar için daha yüksek fiyatlara yol açar (Elitaş ve şeker, 2017: 53). Tarife dış kısıtlamalara örnek olarak, asgari fiyat seviyesinin belirlenmesi, sağlık, güvenlik, ekolojik standartların getirilmesi, paketleme ve etiketleme kurallarının tanıtılması ve benzeri işlemleri gösterebiliriz.

Bu düzenlemeler ve vergilerle emtia akışlarının hacmini düzenlemek için çeşitli araçlar kullanan devlet, genel ekonomi politikasında belirli sonuçlar elde edebilmektedir. Uluslararası ticaretin düzenlenmesinde Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (İng. General Agreement

on Trade and Tariffs - GATT), Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (İng. General Agreement on Trade in Services – GATS), Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Tebliğler Sözleşmesi (İng. Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights – TRIPS) çerçevesinde faaliyet gösteren çok taraflı anlaşmalar esas öneme sahiptirler. Bunlar sayesinde uluslararası ticareti kısıtlayan önlemlerin ortadan kaldırılarak küresel ticaret hacminde artışın sağlanması ve serbest ticaretin ülkeler tarafından benimsenmesi olmuştur.

1.4.1. Dünya Ticaretini Düzenleyen Uluslararası Ekonomik Örgütler

Günümüz dünyasında, uluslararası ekonomik örgütler, farklı ülkeler arasında ticari işbirliğini derinleştirmek için tasarlanmış kuruluşlardır (Silvestrova, 2017:13). Onlar hem küresel hem de bölgesel olabilirler. Bu örgütlerin genel küreselleşme eğiliminin önemi sürekli artmaktadır. Dünya ticaretini düzenleyen hangi uluslararası ekonomik ve finansal kuruluşların mevcut olduğunu ve onların temel amaç ve faaliyetlerini inceleyelim.

Bugün, oldukça geniş uluslararası ekonomik organizasyon sistemi var. Bu yapılar birbirleriyle aktif olarak etkileşime girerek hem dünya ekonomisini hem de politikasını etkilerler. Uluslararası ekonomik örgütler, ticaret, finans ve ekonomik faaliyet alanında işbirliğini amaçlayan devletler veya şirketler birliğidir. Bu örgütler, faaliyetlerinin çeşitli belirtilerine göre sınıflandırılabilirler. Uluslararası ekonomik kuruluşlar küresel (uluslararası) ve bölgesel kuruluşlara ayrılmıştır (Güren ve Aktürk, 1999: 1). Uluslararası ekonomik örgüt örneği olarak, Uluslararası Ticaret Odası'nı ve bölgesel ekonomik örgüt örneği olaraksa, GAUB (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği) örgütünü gösterebiliriz.

Faaliyet yönüne göre ekonomik örgütler, evrensel konular ve bir alan üzerinde uzmanlaşmış örgütlere bölünmekteler. Bunlardan ilki, ekonomik faaliyetlerin neredeyse tüm alanlarını ve ikincisi - ekonominin belirli alanlarını kapsarlar. Örneğin, Dünya Ticaret Örgütü evrenseldir, faaliyetleri petrol ihracatı konusunda yoğunlaşan OPEC ise uzmanlaşmış örgüttür.

Birbiriyle etkileşim içinde olan birçok ekonomik kuruluş uluslararası ekonomik ve ticaret sistemini oluşturur. Uluslararası ekonomik kuruluşların temel amacı, üyelerinin ekonomisinin gelişmesini ve ilişkilerinin düzenlenmesi için ortak normların birleştirilmesini teşvik etmektir. Örgütlerin bazılarının kararları üyeler için zorunlu, bazıları ise tavsiye niteliği taşımaktadır. En ünlü ve etkili uluslararası ekonomik organizasyonları gözden geçirelim.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (İng. Economic and Social Council - ECOSOC). Birleşmiş Milletlerin (BM) ekonomi alanındaki uzmanlaşmış ana organlarından biridir. Bu yapı 1945 yılında kuruldu ve merkezi New York'ta bulunmaktadır. Örgütün asıl görevi, BM üyeleri arasındaki ekonomik ve sosyal alanda işbirliği yapmaktır. Bu organ sadece koordine etmekle kalmaz aynı zamanda kontrol fonksiyonunu da gerçekleştirir. Ayrıca, bu organizasyonun faaliyetleri çerçevesinde, katılımcı ülkelerin temsilcileri dünya ekonomisinin en acil meselelerini tartışmaktalar. Başlıca işlevleri küresel büyümeyi sağlamak, işsizliği ve yoksulluğu azaltmak ve insani sorunları çözmektir. ECOSOC, BM Genel Kurulunda üç yıllığına seçilen 54 ülkeyi kapsamaktadır. Tüm kararlar basit ses çoğunluğu ile alınır (BM, 2008:16).

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ). Dünyanın en büyük ekonomik birliklerinden biri Dünya Ticaret Örgütü'dür. Bu yapı, 1995 başından

beri faaliyetine başlamıştır. Örgütün başlıca görevi, gümrük engellerini aşmak ve serbest rekabet ilkelerini dünyaya yaymaktır (Halatçı, 2009: 51).DTÖ organları, kuruluşun tüm hükümlerinin üye ülkeler tarafından uygulanmasını izler. Şu anda, bu örgüte 162 devlet üyedir.

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (İng. Organization of Petroleum Exporting Countries - OPEC). En tanınmış uluslararası uzman ekonomik kuruluşlardan biri OPEC'dir. Bu yapının faaliyet alanı, üyeleri arasında petrol üretimi ve ihracatının düzenlenmesidir. OPEC 1961'den beri faaliyetine başlamıştır (Seyidoğlu, 1995: 561). Şu anda bu örgüte 13 ülke üyedir. Rezervlerinin büyüklüğü, petrol üretimi ve ihracatı açısından en önemli üye ülke, Suudi Arabistan'dır. OPEC'in amacı, siyah altın fiyatlarının örgüt üyelerini tatmin edecek sınırlar içinde tutulması için dünya petrol üretimi seviyesini kontrol etmektir.

Uluslararası Para Fonu (IMF).Bu örgüt dünyanın en büyük finans kurumudur. Örgüt aynı zamanda BM organlarından biri olarak kabul edilir.İMF'in oluşturulmasına yönelik ilk adımlar, 1944 yazında İkinci Dünya Savaşı sırasında atıldı. Ardından, ilkeleri gelecekteki kuruluşun temelini oluşturan IMF Şartı imzalandı. IMF, 1945'in sonunda kuruldu, ancak aslında Mart 1947'den itibaren çalışmaya başladı (Korkmaz, 1997, 194).

Şu anda, dünyanın 189 ülkesi IMF üyesidir. Örgütün temel amacı, üyelerine nispeten düşük faiz oranlarında kredi sağlamak ve uluslararası finansal piyasayı düzenlemektir. IMF, borç almak isteyen ülkelere, kredi alabilmek için uymaları gereken belirli koşulları belirleme hakkına sahiptir. Ayrıca, kuruluşun görevleri arasında döviz kurlarını kontrol etmek, istatistik toplamak, danışmanlık hizmetleri sağlamak ve ticaretin genişlemesini kolaylaştırmak yer alıyor. Her ülke, IMF'nin faaliyetlerine mali katılımının hacmine göre oy kullanma hakkına sahiptir. Şu anda,

ABD bu kuruluşta en fazla oyu hakkına sahiptir (İMF, <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/glance.htm> erişim tarihi: 12.03.2019)

Dünya Bankası. Bir diğeri önemli uluslararası ekonomik örgüt Dünya Bankası'dır. Dünya Bankası 1945 yılında kuruldu. Temel hedefleri, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine yatırım yaparak teşvik etmek ve onlara teknik yardım sağlamaktadır. Ek olarak, bu örgütün hedefleri arasında dünyanın en az gelişmiş ülkelerindeki yoksulluğun ortadan kaldırılması, kıtlık olasılığının önlenmesi, hastalıklara karşı mücadele ve ekonomik ve insani nitelikteki pek çok diğeri konu vardır (Sarı, 2015: 8-9). şu anda dünyanın 188 ülkesi bu büyük uluslararası ekonomikkuruluşunun üyesidir

(İMF, <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/imfwb.htm>, erişim tarihi: 13.03.2019).

Güneydoğru Asya UluslarBirliğı (GAUB, İng. Association of Southeast Asian Nations - ASEAN). Bölgesel ekonomik örgütlerin en göze çarpan örneklerinden biri GAUB'dir. Bu örgüt Güneydoğru Asya'nın 10 ülkesini bir araya getiriyor. Örgütün kuruluş tarihi 1967'dir. GAUB'nin görevi, Güney Asya bölgesinde ekonomik refah bölgesi oluşturmak için ülkeler arasındaki işbirliğini genişletmektir. Bölgedeki devletlerin toplam dünya çıktısındaki payındaki artış, örgütün doğru yönde hareket ettiğini göstermektedir (DEİK, 2008, 3-4).

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (AİKB, İng. European Reconstruction and Development Bank – EBRD).Avrupa'nın en büyük ülkelerarası finansal kurumu AİKB'dır. Hedeflenen yatırımlar için etkili mekanizma oluşturmak amacıyla 1991 yılında oluşturulan bankacılık tipi bir örgüttür. Varlığı sırasında, AKİB birçok önemli projenin finansmanına katılmıştır. şu anda, bu büyük finansal

kurumunun faaliyetlerine 61 ülke katılmaktadır. (<http://eucons.com.tr/avrupa-imar-ve-kalkinma-bankasi-ebrd-akreditasyonu>, erişim tarihi: 10.03.2019)

Asya-Pasifik İktisadi İş Birliği (AİİB, İng.Asia-Pacific Economic Cooperation - APEC).Bölgesel uluslararası kuruluşlardan biri deAİİB'dir. ÖrgütRusya, ABD ve Çin dahil olmak üzere Asya-Pasifik bölgesinde 21 ülkeni birleştirmektedir. Örgütün asıl görevi, bölgedeki sermaye hareketinin bir ülkeden diğerine akışının serbestleştirilmesinin planlanması, üyelerinin ekonomik gelişme hızını arttırmaktır (Sandıklı ve Güllü, 2007: 7). Bu örgüt sadece bölgesel değil, aynı zamanda küresel olarak da önem taşımaktadır, zira örgütün üyeülkelerinde dünya nüfusunun% 40'ını yaşadığını ve bu nüfusun dünya GSYİH'sının %55'ni oluşturduğunu vurgulamak gereklidir. (<http://www.mfa.gov.tr/asya-pasifik-ekonomik-isbirligi-forumu.tr.mfa>, erişim tarihi: 13.03.2019)

Uluslararası ekonomik örgütlerin küresel ekonomik ve ticari faaliyetlerdeki rolünü değerlendirmek zordur. Bu örgütler ülkelerin karşılıklı entegrasyonuna ve ekonomik gelişimlerinin yoğunlaşmasına katkıda bulunurlar. Uluslararası ekonomik örgütlerin faaliyeti, genelde sermayenin ve ticaretin serbest dolaşımını olumlu yönde etkilemek, devletler arasındaki gümrük sorunlarının ve diğer problemlerin kaldırılmasını amaçlamaktadır. Modern dünyada gerçekleştirdikleri faaliyetlere göre, uluslararası ekonomik örgütlerin değeri çok büyüktür. Bunlardan en başlıcası üye ülkelerin ekonomilerine ilave sermaye enjekte ederek, onların gelişmesini teşvik etmeleridir.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNİN HUKUKİ YAPISI

Çağdaş dünyada uluslararası ekonomik faaliyetlerin eşi benzeri görülmemiş yükseliş sürecinde, uluslararası ticaret şirketleri aynı zamanda hem satıcı, hem yatırımcı, hem modern teknolojilerin dağıtıcıları, hem de uluslararası işçi göçünü teşvik eden güç rolünü oynamaktadır. Uluslararası ticaret şirketi dünyanın farklı ülkelerinde üretim birimlerine sahip olan şirkettir. Bazı kaynaklara göre, bir şirketin uluslararası ticaret şirketi statüsünde olması için, en az iki ülkede şubesi bulunmalı ve toplam faaliyetlerinin hacminin % 25-30'u yabancı ülkelerin payına düşmelidir (Şatıroğlu, 1984: 22).

Uluslararası ticaret şirketleri, küresel piyasanın düzeyini, dinamiklerini tanımlar, mal ve hizmetler için rekabet düzeyini belirler ve ayrıca sermaye ve teknoloji transferinin uluslararası hareketini belirler (Tanrıtanır, 1997: 5). Uluslararası ticaret şirketleri, farklı ülkelerdeki işletmeler arasındaki üretim bağlarının genişletilmesi ve derinleştirilmesinde, giderek yaygınlaşan bir süreç olan üretimin küreselleştirilmesinde öncü bir rol oynamaktadır.

Bu tür şirketlerin kavramı ve yasal durumu ciddi sorunlara neden olmaktadır. Uluslararası ticaret şirketlerinin hukuk ilişkileri, faaliyet alanının çok ülkeyi kapsamaması nedeniyle zorlaşmaktadır. Bu şirketler bir yandan, belirli bir devletin yasasıyla yaratılırlar, diğer yandan onun şubeleri ve bağlı şirketleri diğer devletlerin yasalarına uygun olarak yaratılır ve diğer devletlerde bağımsız tüzel kişiler olarak hareket eder. Bu şirketler hem faaliyet açısından, hem de sermaye açısından küresel niteliktedir.

Yasal olarak uluslararası ticaret şirketleri, holding şirketlerin yardımı ile tek merkezden (ana şirket) yönetilen farklı ülkelerin tüzel kişilerinin topluluğudur. Uluslararası ticaret şirketlerinin karakteristik özelliği, ekonomik içeriğin yasal biçim ile uyumsuzluğudur, yani üretim birliği yasal çoğullukla şekillenmiştir (Golubçikov, 2002).

Modern dünyada, Uluslararası ticaret şirketlerinin faaliyetleri küreseldir. Şu anda, pratikte yaygın olarak “Uluslararası ticaret şirketleri kanunu” kavramı kullanılmaktadır. Bu kavram, bu şirketlerin hukuklarının korunması için herhangi bir devletin ulusal hukukuna değil, uluslararası hukuka ve uluslararası hukukun genel prensiplerine uymağı amaçlamaktadır. Bu kavram işlevseldir, çünkü Uluslararası Ticaret Şirketlerinin Davranış Kuralları uluslararası düzeyde geliştirildiği için uluslararası düzeyde de değerlendirilmelidir (Kapiça, 2005: 134).

İlk uluslararası ticaret kuruluşu olarak 1118 yılında kurulan Tapınak Şövalyeleri Tarikati kabul edilir. Zaman içinde bu tarikatin girişimcilik faaliyeti paranın depolanması, kredilerin verilmesi, arsaların güvenli yönetimi, posta hizmetleri vb. alanları kapsamaya başladı (Melvil, 2003). Gerçek anlamda uluslararası ticaret şirketlerinin ortaya çıkmasından bu yana (XIX yüzyılın sonları) bu şirketler önemli bir evrim geçirmişler. Birinci Dünya Savaşı ve savaş sonrası dönemde, silah üretiminde uzmanlaşmış uluslararası ticaret şirketleri güçlendi. Bu gelişme aşamasında, bu şirketlerin dünya ekonomisine dünya ekonomik ilişkileri üzerinde önemli bir etkisi olmamıştır. XX yüzyılın 40'lı yıllarının başına kadar toplam uluslararası şirket sayısı 300'ü geçmemiştir.

Uluslararası ticaret şirketlerinin faaliyetleri çok taraflı uluslararası anlaşmalarla da düzenlenmektedir. Şirketlere katılan ülke sayısına bağlı olarak bu anlaşmalar evrensel, bölgesel ve alt bölgesel nitelik taşırlar. Uluslararası ticaret şirketleri ile ilgili evrensel yasal

düzenlemeler, BM'nin himayesi altında, Uluslararası ticaret şirketleri için Hükümetlerarası Komisyonunun özel olarak oluşturulmuş organlarının tavsiyelerine dayanarak yapılır. 1975'te, uluslararası ticaret şirketleri için Davranış Kuralları hazırlandı, ancak kurallar henüz kabul edilmemiş durumdadır (<http://m.bianet.org>, erişim tarihi: 10.03.2019).

Uluslararası ticaret şirketlerinin faaliyetlerinin bölgesel düzenlemesi, AB, BDT, OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü), LAES (Latin Amerika Ekonomik Sistemi) ve diğer birçok kuruluş çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

2.1. ULUSLARARASI ŞİRKET KAVRAMI VE TÜRLERİ

Uluslararası ticaret şirketleri, dünya ekonomisinin ve uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesinde en önemli unsur haline gelmektedir. Onların hızlı gelişimi, dünyadaki ekonomik ilişkilerin küreselleşmesi, üretim ve sermayenin uluslararası seviyeye yükselişini yansıtmaktadır. Uluslararası şirketler, dünya ekonomisinin ileriye götüren güç olarak görünmektedir. Uluslararası ticaret şirketleri, bir yandan hızla gelişen uluslararası ekonomik ilişkilerin ürünüdür ve diğer taraftan kendileri de bu ilişkileri etkileyen güçlü mekanizmalar oluşturmaktalar (Yusifov, 2013: 58).

Uluslararası ticaret şirketleri ekonomik ilişkileri aktif olarak etkileyerek, ekonomik ilişkilerin de biçimlerini değiştirmektedirler. 1970'li yıllarda kayıtlı yedi bin uluslararası ticaret şirketi bulunmaktaydı. 90'lı yılların sonunda dünyada yaklaşık altmış bin uluslararası şirket faaliyet göstermekteydi. Son yirmi beş yılda bu Uluslararası şirketlerin şubeleri, ortakları, bağımlı şirketlerinin sayısı 5.5 kattan fazla büyüdü (Makkonnell, Bry, 2001: 8).

Uluslararası ticaret şirketleri arasında en büyük yabancı sermayeye İngiliz-Hollanda konzerne olan Royal Dutch Shell'in yanı sıra, dört ABD firması: Ford, General Motors, Exxon ve IBM şirketlerine mahsustur (UDÜ, 2007: 208).

Uluslararası ticaret şirketlerin faaliyetlerini karakterize eden temel özellikler şunlardır:

- € 100 milyon doları aşan yıllık ciro;
- € Yurt dışı şubeler;
- € Merkez ofisin yerleştiği ülke dışında satılan malların oranının yüksekliği.

En büyük uluslararası ticaret şirketleri dört göstergeye göre değerlendirilmektedir. Bu göstergeler gelirler, net kar, varlıklar (son 12 aydaki raporlara göre) ve şirketlerin piyasa kapitalizasyonudur (Trifonova, 2013: 244). Aşağıdaki tablolara esasen, son yılların en büyük Uluslararası Ticaret Şirketlerini ve onların dünya ekonomisindeki rolünün ne kadar hareketli olduğunu görebiliriz.

Tablo 1. Dünyanın 10 En Büyük Uluslararası Ticaret Şirketi (2014 yılı)

Yeri	Şirket	Ülke	Faaliyet Alanı	Gelirler, mlyn \$
1.	Wal-Mart Stores	ABD	Perakende satış	476294
2.	Royal Dutch Shell	Hollanda	petrol ve gazın çıkarılması ve işlenmesi	459599
3.	Sinopec Group	Çin	petrokimya endüstrisi	457201

4.	China National Petroleum	Çin	petrol ve gazın çıkarılması ve işlenmesi	432007
5.	Exxon Mobil	ABD	petrol ve gazın çıkarılması ve işlenmesi	407666
6.	BP	İngiltere	petrol ve gazın çıkarılması ve işlenmesi	396217
7.	State Grid	Çin	elektrik enerjisi endüstrisi	333386
8.	Volkswagen	Almanya	araba üretimi	261539
9.	Toyota Motor	Japonya	araba üretimi	256454
10.	Glencore International	İsviçre	toptan satış	232694

Kaynak: Fortune Global 500 (2014)

Tablo 2. Dünyanın 10 EnBüyük Uluslararası Ticaret Şirketi (2018 yılı)

Yer i	Şirket	Ülke	Faaliyet Alanı	Gelirler, mlyn \$
1.	Wal-Mart Stores	ABD	Perakende satış	525456
2.	State Grid	Çin	elektrik enerjisi endüstrisi	348903

3.	Sinopec Group	Çin	petrokimya endüstrisi	302455
4.	China National Petroleum	Çin	petrol ve gazın çıkarılması ve işlenmesi	332547
5.	Royal Dutch Shell	Hollanda	petrol ve gazın çıkarılması ve işlenmesi	356244
6.	Toyota Motor	Japonya	araba üretimi	285478
7.	Volkswagen	Almanya	araba üretimi	226547
8.	BP	İngiltere	petrol ve gazın çıkarılması ve işlenmesi	265484
9.	Exxon Mobil	ABD	petrol ve gazın çıkarılması ve işlenmesi	278547
10.	Berkshire Hathaway	ABD	maliye	185796

Kaynak: Fortune Global 500 (2017)

Genel olarak uluslararası ticaret şirketlerinin iki türü vardır (Suleymanova, 2014: 146:

- 1) Ulus-ötesi şirketler, ana şirketin sermayesi bir ülkeye ait olan, bağlı kuruluşları, şubeleri ise farklı ülkelerde faaliyet gösteren şirkettir.

Modern uluslararası şirketlerin büyük çoğunluğu Ulus-ötesi şirketlerdir;

- 2) Çokuluslu şirketler, ana şirketin sermayesi iki veya daha fazla ülkeye ait olan ve şubeleri birçok ülkede bulunan şirkettir.

Uluslararası şirketler, genellikle merkez ofisin yerleştiği ana şirket, şubeler, bağlı şirketler ve ortak şirketlerden oluşmaktadır. Bu şirketleri gözden geçirerek, uluslararası ticaret şirketlerinin faaliyet mekanizmalarını inceleyelim.

2.1.1. Ana Şirket ve Şubeleri

Ana şirket, genellikle uluslararası şirketin iç sistemindeki en yüksek yönetim seviyesidir. Global liderlik sağlar ve tüm şirketin gelişimi için bir strateji geliştirir. Ana şirketlerin konumu genellikle ana ofisinin bulunduğu herhangi bir sanayileşmiş ülkedir (ABD, Japonya, Batı Avrupa ülkeleri vb.). Ancak son yıllarda, uluslararası ticaret şirketleri Güney Kore, Tayvan gibi gelişmekte olan ülkelerde de ana şirketlerini yerleştirdiklerini görebiliriz. UNCTAD uzmanlarının 1999 yılı verilerine göre, dünyanın en büyük 100 uluslararası ticaret şirketinin yaklaşık % 90'ı üç büyük merkezde, Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Japonya'da yerleşmiştir (Parşin, 2006: 18). Örgütsel ve yasal haliyle, ana şirket, genellikle yerel mevzuata uygun olarak oluşturulmuş hisse senetli şirkettir. Uluslararası ticaret şirketlerinin diğer şubeleri ve birimleri de çoğu zaman hisse senetli şirket biçiminde kurulmaktadır. Bu biçimin seçimi, büyük işletmelerin işleyişine en uygun olan niteliklerin hisse senetli şirketlerde bulunması gerçeğiyle açıklanmaktadır. Bu şekilde çeşitli hissedarların mali ve maddi kaynaklarını bir araya getirip toplayarak büyük sermayenin yoğunlaştırılmasında kullanılabilir.

Dış iştiraklerine güvenen Uluslararası ticaret şirketleri, pazardaki hakim konumlarını daha iyi koruyabilmek,kullanabilmek için, ürünlerini yerel koşullara uyarlayabilmek için farklı ülkelerde şubeler oluştururlar.Şube, hem iç hem dış ilişkilerinde merkeze, ana şirkete bağlı olan, yetkilendirilmiş bölgede, ülkede ticaret ilişkilerinde bağımsız davranabilen kurumdur (Arkan, 2013: 35).

Uluslararası ticaretşirketlerinin şubeleri personelinin teşkilatlanması bakımından ana şirkete bağlı durumdadırlar.Dunya çapında şubelerinin sayısı açısından en çarpıcı örnek,190 ülkede şubesi bulunan Coca-Cola'dır.

2.1.2. Bağlı Şirketler

Uluslararası Ticaret Şirketlerinin, farklı ülkelerde ve farklı tüzel kişilikleri bulunan çok sayıda yapısal birimlerden oluştuklarını yukarıda bildirmiştik.Uluslararası ticaret şirketlerinin bağlı şirketleri, ev sahibi ülkelerin yasalarına uygun olarak kurulmuş ve merkezden bağımsız olarak faaliyet gösteren bağımsız tüzel kişilerdir (Tekinalp, 2015: 615).

Bağlı şirketi - ev sahibi ülkede şirketin hisselerinin yarısından fazlasına sahip olmak suretiyle oy hakkına ve işletmenin yöneticilerini tayin etmek hakkına sahiptir. Şubeler ve bağlı şirketler ağırlıklı olarak karışık ulusal katılımlı olabilir.

Bağlı şirketlerin oluşumu, uluslararası ticaret alanında büyük avantajlar sağlar, birçok ticaret ve politik engelin daha başarılı bir şekilde üstesinden gelinmesine olanak sağlar. Uluslararası ticaret şirketleri, bağlı şirketleri, alıcı ülkelerin iç pazarlarına kolayca nüfuz etmek ve dış pazarlara köprü kurmak amacıyla kullanıyorlar. Uluslararası şirketler devlet yasalarını ihlal edebilir. Bu duruma, bağlı şirketlerin vergi

gelirlerini gizlemek için ulusal mevzuatı atlattığı durumlarda rastlanmaktadır.

2.1.3. Ortak Şirketler

Uluslararası ticaret şirketlerinin ortak şirketleri bir veya birkaç yabancı ortağın, yatırımcının katılımıyla oluşan şirket türüdür. Uluslararası ticaret şirketleri merkez ofisin yerleştiği ülkenin ulusal sınırları dışında oluşturduğu üçüncü tür şirket ilişkilertürüdür (Çvetkov, 2011:271-272).

Ana şirket, ortak şirketin hisselerinin % 10 ila % 50'ne sahiptir. Buna göre de ana şirket ortak şirketlerin faaliyetlerine katılım derecesi kısıtlanmaktadır. Bu da ortak şirketlere daha fazla faaliyet özgürlüğü vermektedir.

Uluslararası ticaret şirketlerinin temelinde katılım sistemi bulunmaktadır. Bu şekilde şirkette en önemli iletişim şekli ve sermayenin şirket içi hareketi oluşturulur ve korunur. Bu tür bir ilişki ana şirkete, şubelerinin, bağlı ve ortak şirketlerinin sermayesini yönetmesini ve faaliyetlerinin tüm alanlarında, özellikle finansal akışlarını kontrol ederek bunlardan kar elde etmesini sağlar.

2.2. ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNİN TIPLARI

Ana şirketin şubeleri, bağlı şirketler ve ortak şirketler ile ilişkisinin niteliği gereği, uluslararası ticaret şirketleri üç türde olabilirler (Şimko, 2010: 594-595):

- ∅ Etnik Merkezli;
- ∅ Çok merkezli ve ya çok bölgeli;
- ∅ Jeosantrik.

2.2.1. Etnik Merkezli

Etnosentrik şirketlerde, üst yönetimi ana şirket tarafından idare edilmesi öncelik olarak tanımlar. Etno merkezli şirketler söz konusu olduğunda, dış pazarlar, esas olarak ana şirketin kendi ülkesinin iç pazarının devamı olarak kullanılır (Stadnik, 2015: 30). Bu durumda, uluslararası ticaret şirketleri yurtdışında ucuz hammaddelerin güvenilir şekilde tedarik edilmesini sağlamak veya dış pazarlara üretim mallarını sağlamak için şubeler yaratmaktadır. Bu tip şirketlerde yönetsel kararlar esas olarak ana şirkette alınır, şirketin yabancı şubelerinde işe alım zamanı hemvetenleri tercih edilir.

Bu nedenle, bu tür ticaret şirketlerinin ayırt edici özellikleri olarak aşağıdakıları gösterebiliriz:

- ∅ karar vermenin yüksek merkezileştirilmesi;
- ∅ ana şirketin şubeler ve bağlı şirketlerin faaliyetleri üzerinde güçlü kontrolünün bulunması.

2.2.2. Çok Merkezli

Çok merkezli ticaret şirketleri, genellikle dış pazar faaliyetlerinin iç piyasadan daha önemli olarak değerlendirildiği şirkettir. Bu durum dış pazarın artan önemi ile karakterize edilir. Bu tür uluslararası ticaret şirketlerinde yabancı şubeler daha büyük ve daha çeşitlidir, ana şirketin ürünlerini çok fazla satmazlar, ancak pazarlarının ihtiyaçlarına göre yerel olarak üretirler (Beloşapka vd. 2000: 44).

Yabancı şubelerde yerel yöneticiler hakimdir, şubelerin özerkliği vardır. Bu tip şirketler yönetim işlevlerinin ademi merkeziyetçiliğinin oldukça yüksek bir seviyesi ve bağlı kuruluşların yetkilendirilmesi ile karakterize edilir.

Çok merkezli yaklaşımla, uluslararası ticaret şirketleri artık bireysel şekilde ülkelerin pazarlarına değil, bölgelerin pazarlarına, örneğin Batı Avrupa'ya odaklanmıştır. Bu durumda yabancı şubeler tek tek ülkelerde bulunsa da, tüm bölgeye yöneliktir.

Çok merkezli ticaret şirketinin ayırt edici özellikleri şunlardır (Şagurin ve Şimko 2008: 150):

- öncelikle dış pazarlara odaklanmak;
- çokuluslu hisse sermayesinin mevcudiyeti;
- çokuluslu bir yönetim merkezinin varlığı;
- yerel şubelerin yönetiminde, yerel koşulları bilen personelin görevlendirilmesi.

2.2.3. Jeosantrik

Uluslararası ticaret şirketlerinin en olgun türü jeosentrik (global) şirketlerdir. Bu tür şirketlerde ana şirket ile şubeleri arasındaki ilişkilerde jeosentrik bir yaklaşım karakteriktir. Bu tip şirketlerin bölgesel şubeleri federasyon kadar bağımsızdırlar (Şagurin ve Şimko 2008: 152).

Jeosantrik ticaret şirketlerinin faaliyet arenası tüm dünyadır. Faaliyet entegrasyonu farklı ülkelerde gerçekleştirilir. Örneğin, aynı ürünün bileşenleri farklı ülkelerde üretilebilir. Uluslararası ticaret şirketinin ana şirketi ticaret şirketinin şubeleri, bağlı ve ortak şirketleri arasında aracı fonksiyonunu da üstlenmiştir. Ana şirket, kendisini şirketin merkezi olarak değil, bu kurumun kurucu parçalarından biri olarak kabul eder.

2.3. ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNİN İŞLEVLERİ

Uluslararası ticaret şirketleri küresel ekonomide önemli bir role sahiptir. Onlar dünya üretim potansiyelinin büyümesinde ve bölünmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Bu şirketler dünya ticaret cirosunun

yarısından fazlasını gerçekleştiriyor. Bu nedenle, uluslararası ticaret şirketleri, uluslararası mal ve hizmetlerin neredeyse yarısını üreten tek ağıdır. Aynı zamanda ekonomik büyümeye ve kalkınmasına da katkıda bulunur, çünkü sermayenin, insanın ve teknolojinin dolaşımına yardımcı olur.

Uluslararası şirketler rekabet düzeyini artırarak, yenilikçilik, teknoloji değişikliği ve daha hızlı bilimsel ve teknolojik ilerlemenin gelişimi ihtiyacını arttırmaktadır. Bu şirketler küresel ekonomide bir takım önemli işlevler görmekteler (Dura ve Kılıçarslan, 2011: 90)Bu işlevleriinceleyelim:

- ∅ Bu şirketler, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin sürekli gelişmesine teşvik eder;
- ∅ Uluslararası şirketler ülkeleri uluslararası ekonomik ilişkilere çekerek, uluslararası ekonominin küreselleşmesine ivme kazandırır.
- ∅ Bu şirketler şube açtığı ülkelerde üretimin gelişmesine, dolayısıyla dünya ekonomisinde gelişme sağlamasına sebep olmaktadır. Yeni iş yerlerinin açılması dünya üretimindeki gelişmeyi teşvik eden önemli olgudur.
- ∅ Uluslararası ticaret şirketleripazarda rekabetçi bir ortam yaratıyor.

Dünya ekonomisinin yükselmesine verdiği olumlu etkilerle birlikteuluslararası ticaret şirketlerinin negatif etkileri de vardır. Örneğin, uluslararası ticaret şirketleri piyasaların daha fazla tekelleşmesine, ulusal ekonomilerin zayıflamasına ve işgücü piyasasının küreselleşmesi nedeniyle işletmelerde istihdamın azalmasıaneden olmaktadır (<http://www.cihandura.com>, erişim tarihi: 13.03.2019).

2.4. ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNİN YAPILARI VE KURULUŞ AŞAMALARI

Uluslararası Ticaret Şirketlerinin yapısı, şirketin faaliyetine, üretimine, faaliyet gösterdiği ülke sayısına vb. özelliklere bağlı olarak çok çeşitli formlarla karakterize edilir. Ayrıca, piyasadaki mevcut duruma bağlı olarak, şirketlerin yapısı sürekli değişim ve gelişim içindedir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, uluslararası şirketler genellikle anamerkez ve farklı ülkelerde yerleşen şubelerden oluşur. Ana şirket uluslararası ticaret şirketinin yönetim sisteminin en üst düzeyi sayılmaktadır. Ana merkez büyük ölçekli uzmanlaşma ve işbirliğine dayanarak, yabancı şirketlerin ve şubelerin faaliyetleri üzerinde teknik ve ekonomik politikalar ve kontroller uygular (Büyüksulu ve Kutal, 1996: 35).

Son zamanlarda, temel olarak sözde kapsamlı stratejinin uygulanması ile ilgili olarak uluslararası şirketin yapısında önemli değişiklikler olmuştur. Uluslararası ticaret şirketlerinin stratejileri, her bir şube veya bağlı şirket için değil, bir bütün olarak Şirketin bütün faaliyetinin sonuçlarının optimizasyonunu sağlayan küresel bir yaklaşıma dayanmaktadır. Ulusal şirketin çok uluslu bir şirkete geçiş süreci beş aşamadan oluşur (Temnişova, 2013):

1. Ulusal şirket. Şirket faaliyetleri iç pazarda odaklanmıştır. Ülke içinde üretim, satış yapılmaktadır. Dış pazarlar şirketin pozisyonunu etkilemez.
2. İhracat şirketi. Şirket faaliyetleri dış piyasaya odaklanmaya başlar. Ülke içinde üretim yapılır, bir veya birkaç ülkeye satış yapılır. Şirket dış ekonomik faaliyetinin bağımsız yönetimini yapar. Dış faaliyetler, şirketin genel organizasyon yapısında küçük bir rol oynamaktadır.

3. Yabancı üretime odaklanmış şirket. Şirket faaliyetleri farklı ülkelerin pazarlarına odaklanmıştır. Yurtdışında üretim ve satış yapmayabazlar. Uluslararası faaliyet ihracattan yabancı üretime geçiyor. Yurtd içi faaliyetlerin yurtdışı faaliyetlerinden ayrılması izlenimi yaranmaktadır.
4. Çok uluslu şirket. Şirket faaliyetleri dünyaya odaklanmıştır. Birçok ülkede üretim ve satış yapılmaktadır. Şirketin iç ve dış faaliyetleri eşitlenmiştir. İç pazar önceliğini kaybeder ve birçok dış pazarla aynı seviyeye gelir. Şirket, sermayesinin yatırıldığı tüm ülkeler için tek tip karlılığı sağlamaya çalışır.
5. Uluslararası şirket. Yönetimin uluslararasılaşması ve faaliyetlerin, üretimin küreselleşmesi ile oluşur.

Doğal olarak, incelediğimiz şirket türleri arasındaki sınırlar çok hareketlidir, bu da onların dönüşüm olasılıklarının ne kadar yüksek olduğunu gösterir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNDE YÖNETİMİN ORGANİZASYONU

Uluslararası ticaret şirketini yönetmenin organizasyon yapısı öncelikle, bu şirketin kendi şubeleri, bağlı şirketleri ve ortakları ile kendi aralarındaki yetki ve sorumlulukların dağılımı arasında açık ilişkiler kurmayı amaçlar. Bu ilişkiler yönetim sistemini iyileştirmek için çeşitli gereksinimleri yerine getirir.

Uluslararası ticaret firmalarının yönetiminin organizasyon yapıları çok çeşitlidir ve birçok nesnel faktör ve koşulla belirlenir. Bunlar, özellikle şirketin üretim faaliyetlerinin ölçeğini, üretim profilini (bir tür ürünün veya çeşitli endüstrilerdeki geniş bir ürün yelpazesinin üretiminde uzmanlık), ürünlerin niteliğini, üretim teknolojisini (çıkarıcı veya imalat sanayi ürünleri veya seri üretim), uluslararası faaliyet alanlarını ve uygulanış biçimlerini (yurt dışındaki üretim, pazarlama) vb. içerebilir (Kozereç ve Lextyanskaya, 2015: 1)

Uluslararası ticaret şirketinin yönetim yapısı donuk bir süreç değil, sürekli değişiyor ve değişen koşullara göre gelişiyor. Uluslararası ticaret şirketinin yönetim yapısı kendi örgütsel yapısını ve genel yönetim hiyerarşisindeki alt yönetim sistemini belirler.

Ekonomik yaşamın küreselleşmesi, bilimsel ve teknolojik devrimin nesnel eğiliminin etkisi altında meydana gelen, üretim ve sermayenin yoğunlaşma ve merkezileşme süreçleri, uluslararası ticaret şirketlerinin üretim ve ekonomik komplekslerinin büyümesine ve büyük finansal, endüstriyel ve bilimsel kaynaklara yol açmaktadır (Tağraf, 2002: 36).

3.1. ULUSLARARASI TİCARET ŞİRKETLERİNİN YÖNETİM ÖZELLİKLERİ

Uluslararası ticaretşirketinindeki belirli ekonomik ilişki türlerinin baskınlığı, esas olarak faaliyetlerinin niteliğine, üretimin ölçeğine ve karmaşıklığına ve ayrı ayrı birimlerin bölgesel dağılımına bağlıdır. Bu şirketler için tek bir şirket içi planlamaya tabi tutulan, üretimdeki bireysel birimler, finansal, bilimsel, teknik, teknolojik, pazarlama ve diğer ilişki tipleri arasındaki karmaşık iç ilişkiler sistemi ve karşılıklı bağımlılıklar sistemi özgüdür.

Uluslararası ticaret şirketleri, dünyanın birçok ülkesinde kendi şubelerini, yan kuruluşlarını ve bağlı şirketleriniyerleştirmesine dayanan uluslararası üretim sistemini kurar. Bir uluslararası şirketin bireysel bölümleri arasındaki ilişkilerin formlarını ve doğasını belirlemedeki lider rol ana şirkete aittir.

Ana şirketin bağlı olduğu şirketin şubeleri, bağlı şirketleri ve şirketlerin diğer tüm bölümleri üzerinde hedeflenmiş, sürekli ve örgütsel etkisi vardır. Yönetim merkezi olarak ana şirket, şirketin işleyişi ve gelişimi için özel hedefler ve genel yönelimler geliştirir.

Ana şirketin uluslararası ticaret şirketinin yönetiminde örgütsel ve ekonomik merkez olmak rolünü sağlayan nesnel ekonomik temel, üretim araçlarına sahip olmasıdır. Ana merkez, şirketin genel politikalarını formüle ederek ve işletmelerin ortak eylemlerini, yatırımın miktarını ve yönünü belirleme gibi kritik ekonomik meseleleri koordine ederek, grup içinde merkezi yönetim sağlar (Ulaş, 2004:153)

Bağlı şirketler, üretim faaliyetlerinin en önemli sorunlarına, özellikle de üretimin uzmanlaşması, ürün çeşitliliğinin güncellenmesi ve işe alma konusunda neredeyse özerktir. Bu şirketletin faaliyetleri kontrolü ana

şirketi tarafından, kazancı elde etmeyi amaçlayan finansal etki yöntemleri ile gerçekleştirilir.

Büyük çok sektörlü uluslararası şirketlerdeki yönetim organları aşağıdaki üç ana seviyeye ayrılabilir (Lifta, 2004):

- ∅ Üst seviye (Top management) - yönetim kurulu;
- ∅ Orta seviye (Middle management) merkezi yönetim organları;
- ∅ Alt seviye (Lower management) - operasyonel ve işletme birimleri (üretim birimleri, stratejik iş merkezleri).

Büyük firmaların modern yönetim yapısının önemli özelliği, stratejik ve koordinasyon yönetim görevlerinin operasyonel faaliyetlerden ayrılmasıdır. Yönetim kurulu, tüm firmanın faaliyetlerini düzenleyen ve yönlendiren birleştirici halka görevi görmekte ve kararları, kurulun operasyonel faaliyetleri için temel teşkil etmektedir. Yönetim kurulunun kararları, esas olarak uzun vadeli niteliktedir. Kurulun faaliyetlerini değerlendirmek için en önemli kriterler şunlardır: istikrarlı kar sağlamak, pazara en uygun satış, ürünlerin kalitesi ve yenilikçiliği ile tüketiciye sunulan hizmetler vb.

3.2. TİCARET ŞİRKETLERİNİN ULUSLARARASI FAALİYETLERİNİ YÖNETME ŞEKİLLERİ

Büyük uluslararası ticaret şirketlerinin faaliyetlerinin kapsamı arttıkça, onlara karmaşık yönetim şekillerini kullanma eğilimleri artmaktadır. Şirketlerin iç yönetiminde, aşağıdaki temel organizasyonel yönetim türleri ayırt edilebilir (Kozereç ve Lextyanskaya, 2015: 3):

- ∅ ürüne göre yönetim yapısı;
- ∅ bölgelere göre yönetim yapısı (kitlelere odaklı);
- ∅ karışık yapı.

Ürüne göre yönetimşekli. Bu yapı, belirli ürün çeşitlerinin üretimi ve pazarlanmasına odaklanan bağımsız iş birimleri - üretim departmanları yaratmayı içerir. Üretilmiş ürünlere odaklı kurulan organizasyon yapısı, merkezi şirkete ve şirketin tüm işletmelerinin faaliyetlerini küresel ölçekte koordinasyonu için büyük fırsatlar sunar. Bu tür örgütlenme yapısı, uluslararası iş bölümünden elde edilen faydaları göz önünde bulundurarak uluslararası ticaret şirketlerinin bağlı şirketleri arasında uzmanlaşmanın derinleşmesine ve şirketin karının büyümesine katkıda bulunur (Kozereç ve Lextyanskaya, 2015: 4).

Ürün yönetiminin örgütsel yapısı büyük, geniş çeşitlilik gösteren şirketler tarafından tercih edilmektedir. Bu tür yönetim şekli neredeyse her şirkette kendine özgü özelliklere sahiptir. Küresel şirketlerde, üretim bölümlerinin bağımsız şekilde faaliyet gösterdiği ve küresel odaklı bir ürün yapısı yaratılmıştır.

Bölgelere göre yönetim şekli. Bu yapı içerisinde, hem iç hem de dış pazarlarda şirketin faaliyetlerine ilişkin yönetsel sorumluluk bağımsız bölgesel bölümler arasında dağılmıştır. Faaliyetlerin içeriğine ve niteliğine göre, bu birimler üretim departmanı olarak hareket edebilir, sermaye, gelir ve sorumluluk merkezi olabilir veya yan kuruluşlar şeklinde düzenlenebilir (Gerçikov, 1995: 234).

Bölgesel yönetim yapısı sınırlı sayıda ürün üreten şirketler tarafından kullanılır, geniş pazarlara ve belirli tüketici grubuna yöneliktir. Bu yönetim yapısının dezavantajları, teknik bilgilerin yabancı ortakları aktarılmasının yanı sıra şirketin ülke ve ürün faaliyetlerini koordine etmekte zorlanmasıdır. Genel olarak şirketlerin yönetiminin bölgesel yapısı oldukça nadirdir.

Karışık yönetim şekli. Bu yapı, farklı türdeki kurumsal yönetim yapılarının kombinasyonunu içerir. Batı Avrupa şirketlerinde, yönetimi için iş kolu ve bölgesellik ilkelerinin kombinasyonu tipiktir.

Amerikan şirketleri için, ürün yönetimi ve özel yönetim organı - uluslararası şube ve bağlı şirket kombinasyonu daha özgüdür. Bazı uluslararası şirketlerde, yukarıda belirtilen şirket yönetiminin örgütsel gelişiminin her üç türünün birleşimine dayanan karmaşık yönetim yapıları oluşturulmuştur.

Bugün uluslararası şirketlerde karışık yönetim şekli daha yaygındır. Bu durum, modern koşullarda üretim sürecinin genel gelişim sürecini yansıtmaktadır.

3.2.1. Batı Avrupa ve Amerika Ticaret Şirketlerinin Yönetilmesi

Büyük uluslararası ticaret şirketlerinin yönetim yapısı çeşitli faktörlerin etkisiyle biçimlenmektedir. Üretim hacminin büyümesi, çeşitliliğinin yoğunlaştırılması, üretilen mal ve hizmetlerin artan çeşitliliği küreselleşme sonucu bölgesel üretimin genişlemesiyle ortaya çıkan gereksinimlerdir (Sarica, 2008: 52).

Farklı ülkelerdeki geleneksel olarak kurulmuş şirket türlerinin yaygınlığı, firmaların ekonomik faaliyetlerini düzenleyen mevzuattaki farklılıklar, firmaların askeri-endüstriyel kompleks ile bağlantısı uluslararası ticaret şirketlerinin yönetilmesini etkilemektedir. Bu nedenle, uluslararası ticaret şirketlerinin yönetim yapısında birçok ortak özellik olmasına rağmen, belirli koşullar altında geliştirilen yönetim yapısının özel özelliklerini dikkate almak ve incelemek önemlidir.

Modern ticaret şirketlerinin yönetim yapısının özellikleri, büyük ölçüde, oluşumlarının ve gelişimlerinin tarihsel koşullarına göre belirlenir ve şirketin gelişiminin ilk aşamalarında oluşturulan işletme türünün izlerini

taşıır. Çağdaş koşullarda, Batı Avrupa ticaret şirketleri, yönetimlerinde ademi merkeziet ilkelerini uygulamada, ticareti sebestleştirmekte Amerikan firmalarıyla birçok ortak özellik kazandılar (Gürler ve Gedikkaya, 1999: 7). Bunun nedeni bilimsel ve teknolojik devrimin etkisiyle üretim ve merkezileşme süreçlerinin güçlenmesi ve dünya pazarındaki rekabetin yoğunlaşmasıdır. Her şeyden önce, ciro açısından Amerikan şirketlerine yaklaşan Batı Avrupa ve Asya şirketlerinin büyüklüğünde bir artış var.

Amerikalı firmalar gelişimlerinin ilk aşamalarında tröst şeklinde yaratılmıştır. Bu nedenle, örneğın General Motors, Ford Motor gibi şirketlerde, üretim bölümlerinde yer alan sanayi kuruluşları herhangi bir bağımsızlıktan mahrumdur.

Batı Avrupa şirketlerinde, üretim birimleri biraz farklı bir rol oynamaktadırlar. Ademi merkezietçi bir yönetim şekline geçişle birlikte üretim departmanları, bağılı şirketlerin faaliyetlerinin yöneticileri örgütsel, finansal ve yasal bağımsızlığa sahip olurlar. Aynı zamanda, bağılı şirketlerin kendileri sadece gelir merkezleri olarak değıl aynı zamanda sorumluluk merkezleri işlevlerini de görürler. Onlar bağımsız şekilde faaliyetlerinin geliştirilmesi için stratejik yönler geliştirir, araştırma ve geliştirme yapar, potansiyel ürün tüketicilerini tespit eder, üretim ve pazarlamasını gerçekleştirir, üretimin modernizasyonu için gerekli yatırımları sağlar, işletmelerinin lojistiklerini organize ederler (<http://bigc.ru>, erişim tarihi: 23.03.2019). Kar merkezleri olarak, gelir oranından tamamen sorumludurlar.

Amerikan, Batı Avrupa ticaret şirketlerinin organizasyonel yapısı çok çeşitlidir ve hemen hemen her şirketin kendine özgü özellikleri vardır. Amerikan şirketlerinin modern koşullarda faaliyeti için, birleşme

ve satın alma süreçlerinin güçlenmesi sonucu organizasyonel yapıların sistematik olarak yeniden yapılandırılması özgüdür.

Amerikan şirketlerinde, her bir çalışanın sorumluluğu açıkça tanımlanmıştır ve her yönetici, her işçi belirlenmiş göstergelerin yerine getirilmesinden kişisel olarak sorumludur, Avrupa şirketleri ise kararların oluşturulması, benimsenmesi ve uygulanmasında kolektif sorumluluk esasında faaliyet gösterirler.

3.3. GÜNÜMÜZDE ULUSLARARASI ŞİRKETLERİN EKONOMİK FAALİYETLERİNİN KÜRESELLEŞMESİ

Yabancı ekonomistlere göre, küreselleşme süreci XX. yüzyılın ikinci yarısında başladı ve tüm dünyayı, insan yaşamının tüm alanlarını niceliksel ve niteliksel olarak kapsayan yeni bir uluslararasılaşma derecesine taşıdı. Dünya ekonomisinin küreselleşmesi, dünyada bilgi, mal ve hizmetlerin, sermayenin serbestçe hareket ettiği, fikirlerin özgürce yayıldığı, modern kurumların, şirketlerin gelişiminin teşvik edildiği ve etkileşim mekanizmalarının ince ayarının yapıldığı tek bir bölgeye dönüşmesidir.

Küreselleşmenin gelişimi, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin, üretimin ve sermayenin uluslararasılaştırma süreçlerinin gelişmesiyle ilişkilidir (Cohn, 2000: 10-11). Uluslararası ticaret şirketleri, küreselleşmenin gelişiminde öncü rol oynamaktalar. 1990'lardan bu yana, küreselleşme süreci, modern sistemik dönüşümlerin etkisi altında, temel olarak yeni bir kalite kazanmıştır. Bugün, devletlerin uluslararası ilişkilerde yegane katılımcılar olmadığı bilinmektedir.

Modern küreselleşen dünyanın koşullarında devletler uluslararası çıkarlarını ilerletmek için, geleneksel dış politika alanındaki eylemlerin yerine ulusal ekonomik aktörlerin çabalarını koordine etmeye

abagöstermekteler (Şener, 2014: 55). Küreselleşmenin şu anki aşaması, artan rekabet, yüksek düzeyde uluslararasılaşma, küresel kurumsal sistemlerin oluşumu, sermaye piyasası kullanımında hızlı bir artış, bölgesel ekonomik entegrasyon, ulusötesi iş dünyasının büyümesi ve uluslararası ticaret şirketlerinin gelişmesinden kaynaklanan ekonominin çeşitli sektörlerinin birleşme eğilimi ile karakterize edilmektedir.

Ekonomik küreselleşmenin temeli, dünya ekonomisinin aktörlerinin finansal ve yatırım etkileşimidir (Şahin, 2006: 21). Günümüzde ulus ötesi sermaye küresel ölçekte faaliyet göstermektedir. Büyük hacimde sınır ötesi sermaye akışları finansal sisteme yeni bir kalite kazandırmıştır. Finansal sistemin gerçek ekonominin üreme süreçlerinden ayrılma eğilimi sonucunda, dünya sanal finansmanı ortaya çıkmıştır.

Finansal küreselleşme kavramının ortaya çıkışı, özellikle uluslararası kurumsal yapıların ve bankaların yatırım ve kredi faaliyetlerinin genişlemesi, yatırım, döviz ve kredi piyasalarının serbestleştirilmesi, çeşitli ülkelerin küresellere erişiminin artması nedeniyle, uluslararası para, kredi ve finansal ilişkilerde son on yıldaki keskin bir artış ile ilişkilidir.

Uluslararasılaştırma süreçlerini 1930'larda başlatan gelişmiş ülkeler, bu sürecin liderleri olmaya devam ediyor. 1990'lı yıllardan bu yana, Asya, Hong Kong, Singapur, Tayvan ve Kore Cumhuriyeti'nin hızla büyüyen ekonomilerindeki uluslararası şirketler, dünya pazarlarında giderek daha önemli bir rol oynamaya başlamış, yalnızca dünyanın önde gelen mal ve hizmet üreticilerinden biri haline gelmemiş aynı zamanda aktif sermaye ihracatçıları haline gelmişler. Bugün bir çok hükümetinkendi uluslararası ticaret şirketlerine olan aktif desteklerine rağmen, Amerikan ticaret şirketleri dünya ekonomik sahnesinde hala kilit oyunculardır.

Uluslararası ticaret şirketlerinin gelişimindeki eğilimler, küresel ekonominin genel eğilimleri ile örtüşmektedir. Küreselleşme süreçlerinin ve küresel finansal piyasaların gelişmesi, modern kurumsal yapılara sadece uluslararası yatırım faaliyetlerini yürütmek için değil, aynı zamanda yabancı sermaye piyasalarında finansal kaynaklara erişim imkanı sağlamaktadır. Gelişen ülkelerde güçlü ticaret şirketlerinin ve uluslararası finansal ve endüstriyel grupların oluşumu, bu ülkelerin artan ekonomik gücünü ve uluslararası arenadaki jeopolitik konumlarının güçlendirildiğini göstermektedir.

Konuya olan belirgin ilgiye rağmen, yerli ekonomik literatürde henüz ayrıntılı bir sistematik inceleme yapılmamıştır ve daha fazla araştırma gerektirmektedir.

SONUÇ

Dünya ekonomisinin küreselleşmesinin ve ulusal ekonomilerin kalkınmasının en önemli ve en dinamik faktörlerinden biri uluslararası ticaretin genişlenmesidir. Uluslararası ticaret, uluslararası iş bölümünün karlılığı ve uygulanabilirliği nedeniyle büyümekte ve gelişmektedir. Dünya ticaretinin gelişmesiyle birlikte, devletlerin bu sürece katılımı giderek daha güçlü hal almıştır. Birbiriyle etkileşim içinde olan birçok uluslararası ticaret şirketi, ekonomik kuruluş, devlet uluslararası ekonomik ve ticaret sistemini oluşturur.

Günümüzde uluslararası şirketler, dünya ekonomisinin ve uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesinde en önemli unsurlardır. Uluslararası ticaret şirketleri küresel ekonomik ilişkiler yelpazesinin tamamına doğrudan katılmaktalar. Uluslararası şirketler, farklı ülkelerdeki işletmeler arasındaki üretim bağlarının genişletilmesi ve derinleştirilmesi sürecinde giderek yaygınlaşan üretimin uluslararasılaşmasında öncü rol oynamaktadırlar.

Uluslararası şirketler, merkez ofisin yerleştiği ana şirket, şubeler, bağlı şirketler ve ortak şirketlerden oluşmaktadır. Uluslararası ticaret şirketlerinin temelinde katılım sistemi bulunmaktadır. Bu şekilde şirkette en önemli iletişim şekli ve sermayenin şirket içi hareketi oluşturulur ve korunur. Bu tür ilişki ana şirkete, şubelerinin, bağlı ve ortak şirketlerinin sermayesini yönetmesini ve faaliyetlerinin tüm alanlarında, özellikle finansal akışlarını kontrol ederek bunlardan kar elde etmesini sağlar.

90'lı yıllardan itibaren dünyada altmış bin uluslararası şirket faaliyet göstermektedir. Bu ticaret şirketleri beş yüz binden fazla şube ve bağlı şirketleri birleştirmektedirler. Onlar dünya sanayi üretiminin yarısından fazlasını, dış ticaretin % 63'nü kontrol etmekte ve yeni teknoloji

patenlerini 4/5'ni sahipler. Modern ekonomik ilişkiler sisteminin gelişimi, küreselleşmeyi hızlandırma etkisindedir. Organizasyonel yapısı nedeniyle uluslararası şirketler kendilerini dünya ekonomik sisteminde sağlam şekilde yerleştirmeyi başardılar.

Uluslararası ticaret şirketlerinin faaliyetleri çok taraflı uluslararası anlaşmalarla da düzenlenmektedir. Uluslararası ticaret şirketleri, ulusal yasalardaki farklılıklara, farklı ekonomik gelişme düzeylerine ve çeşitli politik yönelimlere rağmen uygulanabilirliklerini kanıtladılar.

Devletlerin farklılıkları, yakın işbirlikleri için aşılmaz engel değildir. Entegrasyonun nesnel doğası, ortak tarihi, coğrafi, ekonomik vb. faktörlerle belirlenir. Uluslararası ticaret şirketlerinin ortaya çıkışı, toplumsal üretimin örgütsel ve yasal sisteminin geliştirilmesinde yalnızca mantıklı bir adım değildir, aynı zamanda endüstriyel biçiminyeniden yapılandırılmasında gerekli bir aşamayıdır.

Uluslararası ticaret firmalarının yönetiminin organizasyon yapıları çok çeşitlidir ve birçok nesnel faktör ve koşulla belirlenir. Organizasyon yapısı sayesinde, uluslararası ticaret şirketleri dünya ekonomik sisteminde kendilerine sağlam yer edindiler. Küreselleşme sürecinde uluslararası şirketlerin yönetiminde merkeziyetçilikten ademi merkeziyetçi yönetim tarzına geçişle birlikte üretim departmanları, bağlı şirketlerin faaliyetlerinin yöneticileri örgütsel, finansal ve yasal bağımsızlığa sahip olurlar. Bugün dünya ekonomisinin gelişimini belirleyen en önemli faktör, dünya ekonomisinin küreselleşmesidir. Küreselleşme, günümüz kamusal yaşamının tüm alanlarında küresel bağlantı ve karşılıklı bağımlılıkları derinleştirir, genişletir ve hızlandırır. Uluslararası ticaret şirketleri, küreselleşmenin gelişiminde öncü rol oynamaktalar. Küreselleşme bağlamında, uluslararası şirketlerin artan rolü, uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesinin doğal sonucudur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Arkan, Sabih (2013) Ticari İşletme Hukuku, 18. Baskı, Ankara
- Asəf, Qəribov, Anar, Əzizov, ve Sədaqət, Əhmədova (2017), Beynəlxalq Ticarət Əməliyyatları, Bakı, Bakı Biznes Universiteti nəşriyyatı, s. 255
- Birleşmiş Milletler Hakkında Herşey (2008) Birleşmiş Milletler Kamusal İletişim Dairesi, New York, s.70
- Büyükuslu, A.R. ve Kutal G. (1996). Endüstri İlişkileri Boyutunda Çok Uluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi Teori ve Uygulama. İstanbul Der Yayınları
- Cohn, Theodore (2000), Global Politic Economy: Theory and Practice, Longman, Addison Wesley
- Dikkaya, Mehmet ve Üzümcü, Adem (2012), Uluslararası Ticaret ve Finans (1. Baskı), Ankara, Savaş Yayınevi, s.324
- Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) Raporu (2008), Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu (DEİK), s.54
- Güran, Nevzat ve Aktürk, İsmail, (1999) Uluslararası İktisadi Kuruluşlar, Isparta
- Halatçı Ulusoy, Ülkü, (2009), Dünya Ticaret Örgütü'nde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması, Ankara, Turhan Kitapevi,
- HILL, C. (2004), Global Business Today, 3. Baskı, New York
- Karayalçın, Yaşar (1968), Ticaret hukuku I. Ticari İşletme, 3. Baskı, Ankara
- Kaya, Feridun ve Turguttopbaş, Neslihan, (2012), Dış Ticaret İşlemleri. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, s. 189
- Küçükkalay, A. M. (2010). İktisadi Düşünce Tarihi. İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım.

KüreselleşmesürecindedüntyaveTürkiyeekonomisindektörelyapıdaki dönüşümüzerinebirinceleme, (Eylül 2007) TÜRKiYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O. Hazine Başkanlığı (Ekonomik Araştırmalar Müdürlüğü), s.63

SAVAŞ, Vural Fuat, (1997), İktisadın Tarihi, Liberal Düşünce Topluluğu, İstanbul, Avcıol Matbaacılık.

Sur, Melda, (2008)Uluslararası Hukukun Esasları, İstanbul

Tanrıtanır, Nuray (1997), “Kötü Sağlık Düzeyi, Yüksek Karlılık (Çokuluslu İlaç Şirketlerinin Rolü)”, Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği İlişkiler Genel Müdürlüğü

Tekinalp, Ünal (2015) Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku, 4. Baskı, İstanbul

Tunç, Havva (2004), Uluslararası Ticaret, Para ve Finans, İstanbul, Alfa yayınları

Герчикова И.Н. (1995), МЕНЕДЖМЕНТ, Москва, Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. - 480 с. (Gerçikova İ.N. Yönetim)

Гурин А.В. (2006) Европейский Союз: развитие и современное состояние правовой системы, Частный институт управления и предпринимательства, Минск. 56 с. (Gurin A.V. Avrupa Birliği: Hukuk sisteminin gelişimi ve mevcut durumu)

Капица Л.М. (2005) Индикаторы мирового развития/Экономика. Право. Политика. Безопасность. Москва, с. 240 (Karıça L.M. Dünya Kalkınma Göstergeleri / Ekonomi. Hukuk. Politika. Güvenlik.)

Лифта Дж. К. Менеджмент, Москваë, ТК Вебли, 2004. (Lifta. C.K. Yönetim)

- Макконнелл К.Р., Брю С.Л. (2001) Экономикс: принципы, проблемы и политика- Москва, ИНФРА-М.-XXVI, - 274с. (Makkonnell K.R. Bry S.L. Ekonomix: İlkeler, Sorunlar ve Politikalar)
- Мельвил М. 2003. История ордена тамплиеров. Санкт-Петербург (Melvil M. Tapınak Şövalyeleri Tarikati'nin Tarihi)
- Мировая экономика в бизнес-информатике (2007), Уральский государственный университет, Екатеринбург, 213, (Ural Devlet Üniversitesi, İşletme Bilişiminde Dünya Ekonomisi)
- Сильвестрова С. Н. (2017), Международные экономические организации, Москва, Издательство Юрайт, с. 245 (Silvestrova S.N. Uluslararası Ekonomik Örgütler)
- Темнышова Е.П. (2013) Международный менеджмент, Москва, Издательство Юрайт, s. 453 (Temnişova E.P. Uluslararası Yönetim)
- Цветков В. А. (2011), Корпоративный бизнес: теория и практика. Санкт-Петербург, Нестор-История, 504 с. (Çvetkov V.A. Kurumsal İş: Teori ve Uygulama)
- Шагурин С.В., Шимко П.Д. (2008), Экономика Транснационального предприятия, Санкт-Петербург, САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПОЛИТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ, с.335 (Şagurin S.V., Şimko P.D. Ulus-üstü şirketin ekonomisi)

Makaleler

- Aydemir, Cahit ve Güneş, Hüseyin Haşimi, (2006), Merkantilizmin Ortaya Çıkışı, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi www.e-sosder.com ISSN:1304-0278 Kış-2006 C.5 S.15, s. 136-158
- Bakış, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bal, Harun, ve Akça, Emrah, (2017), İhracata Dayalı Büyümenin Geçerliliği Üzerine Ampirik Bir Araştırma: Türkiye’den Bulgular
INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES,
SESSION 1B, s. 138-147

Bal, Y. (2012). Rekabet Stratejilerinin İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarına Etkisi Ve Bir Araştırma. Yönetim Dergisi, 23 (72), s. 48-76.

Dura, Cihan, Kılıçarslan, Zerrin (2011), ULUSÖTESİ ŞİRKETLER VE ULUS DEVLET: GÜÇ KAYMASI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 31 Yıl: 2011/2, s.85-111

Elitaş, Bilge Leyli ve Şeker, Ayberk, (2017), Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Önlemlerin Rolü: Türkiye Tekstil Sektörü Üzerine Bir Araştırma, Muhasebe ve Finansman Dergisi Nisan/2017, s.51-74

Gedikkaya, T. ve Gürler C. (1999) Birleşmeler ve Edinimler, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Avrupa Birliği ile İlişkiler Müdürlüğü, 10 Kasım, s:1-32.

Kılcı, Hakan (2017), Taşımacılık Faaliyetlerinin Rekabet Üstünlüğü Oluşturmada İşletmecilikde Yeri ve Önemi: Türkiye Örneği ve Türkiye’de Taşımacılığın Gelişimi, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi ICOMEP 2017/ Özel Sayı, s. 74-86

Korkmaz, Nuray, (1997), Uluslararası Kuruluşlar Rehberi, İTO Yayın No: 1997-49,

Mangır, Fatih ve Acet, Hakan (2014), Serbest Ticaret ve Korumacılık, Avrupa Birliği’nde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye’nin Uyumu, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı, s. 93-108

Pasztor, Szabolcs (2017), Multinational Corporation Strategies for the Changing Patterns of International Trade, Международная торговля и торговая политика, № 2 (10), с. 136-146

Şahin, Köksal (2006), Türkiye’de Küreselleşme Işığında Ulus-Devlete

Sandıklı, Atilla ve Güllü, İlhan (2007). Güney Asya ve Pasifik Bölgesindeki Uluslararası Kuruluşlar. TASAM Stratejik Araştırmalar Dergisi, sayı 10, s. 6-13

Sarı, Özge, (2015), Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası Arasındaki Farklar, Ankara, T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ, s.16

Sarıca, Sevilay (2008), ABD, AB VE TÜRKİYE’NİN FİRMA BİRLEŞMELERİNE YAKLAŞIMI Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2008, Cilt:4, Yıl:4, Sayı:1, 4:51-82

Şatıroğlu, Kadir (1984), Çok Uluslu Şirketler, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi YayınlarıYayın No: 536

Şener, Bülent (Haziran 2014) KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUS-DEVLET ve EGEMENLİK OLGULARI Tarih Okulu Dergisi , Yıl 7, Sayı XVIII, ss. 51-77

Tağraf, Hasan (2002), “Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”, C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, s. 33-47,

Ulaş, Dilber (2004), Çokuluslu Şirketlerin Ortak Girişim Stratejisini Kullanma ve Sonlandırma Nedenleri, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 59.2, s.152-180

Ünel, Nehir (2008), Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu, Uluslararası Ekonomik Sorunlar,sayı 32, s. 51-65

Üyümez, Erkan Mustafa ve Gültekin, Raşit (Mart 2016), Gümrük Denetimi Türkiye Uygulamalarının Analizi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.8 Sayı.14, s.343-365
Yusifov Ceyhun, (2013), Transmilli Korporasiyaların İnnovasoya Fəaliyyətinin Azərbaycan İqtisadiyyatına Cəlb Edilməsində Vergi Sisteminin Rolu, Azərbaycan Vergi Jurnalı, sayı 5, s.57-72

Акимова Анастасия Константиновна (2015), РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛИ КАК ВАЖНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ЭКОНОМИКИ, Молодежный научный форум: Общественные и экономические науки. Москва, «МЦНО». 2015. № 4 (23), с. 120-127 (Akimova Anastasia Konstantinovna, EKONOMİİN ÖNEMLİ BİR PARÇASI OLARAK ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞTİRİLMESİ)

Белошапка В.А., Кирев Л.Д., Лукьяненко Д.Г., Макогон Ю.В., Орехова Т.В. (2000) Транснациональные Корпорации, Киев, Донецк, Свиштов, с.66 (Beloşapka V.A., Kirev L.D., Lumyanenko D.G., Makogon Y.V., Orexova T.V. Uluslararası Şirketler)

Голубчиков Е. (2002) Международная деятельность японских транснациональных компаний: особенности организационного построения. Менеджмент сегодня, №3. (Golubchikov, E. Japon ulusötesi şirketlerin uluslararası faaliyetleri: örgütsel yapının özellikleri.)

Козерец О.А., Лехтянская Л.В. (2015), ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ СТРУКТУРЫ УПРАВЛЕНИЯ, Владивостокский Государственный Университет, Находка, с. 6 (Kozereç, O.A., Lextyanskaya L.V. Yönetimin organize edilmiş yapıları)

Паршин А. Экономика Японии идет на поправку, Лига онлайн 05 декабря 2006.-18 с. (Parşin A. Japonya Ekonomisi İyileşiyor)

Смирнов А.Е. (2007), Международное торговое право, Вильнюс, ЕГУ, с. 47 (Smirnov A.E. Uluslararası Ticaret Hukuku)

Стадник А. Г. (2015) Рост роли транснациональных корпораций в мировом хозяйстве в условиях глобализации, География. Всё для учителя!, № 11 (47), с29-36 (Stadnik A.G. Dünya ekonomisinin küreselleşme bağlamında Ulusötesi şirketlerin artan rolü)

Сулейменова, М.Ж. (2014), Понятие и формы международных корпораций в континентальной система права, Вестник КРСУ. 2014. Том 14. № 6, с145-147 (Suleymanova M.J. Kıta hukuk sisteminde uluslararası şirketler kavramı ve biçimleri)

Трифонова И. В. (2013), Роль транснациональных корпораций в глобализации мировой экономики, Молодой ученый. №9, с. 243-245 (Trifonova İ.V. Uluslararası şirketlerin dünya ekonomisinin küreselleşmesindeki rolü)

Шимко, П.Д. (2010, Международная экономика, Москва, Издательство Юрайт,с. 583-613 (Şimko, P.D. Uluslararası İktisad)

İnternet Kaynakları

Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu (APEC), <http://www.mfa.gov.tr/asya-pasifik-ekonomik-isbirligi-forumu.tr.mfa>, erişim tarihi : 13.03.2019

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) Akreditasyonu, [http://eucons.com.tr/avrupa-imar-ve-kalkinma-bankasi-ebd-](http://eucons.com.tr/avrupa-imar-ve-kalkinma-bankasi-ebd-akreditasyonu)akreditasyonu, erişim tarihi: 10.03.2019

Cihan Dura, BÜYÜK TEHLİKE: ULUS-ÖTESİ ŞİRKETLER, 7.1.2014 (<http://www.cihandura.com>, erişim tarihi: 13.03.2019)

Çolak Ömer, İtalyan Şehir Devletlerinin On Dördüncü Yüzyıldan İtibaren Geçirdiği Ekonomik Değişimin Rönesans Hareketine Olan

Etkisi,

https://www.academia.edu/6878672/İtalyan_Şehir_Devletlerinin_On_Dördüncü_Yüzyıldan_İtibaren_Geçirdiği_Ekonomik_Değişimin_Rönesans_Hareketine_Olan_Etkisi erişim tarihi: 11.03.2019

Genri Minçberg, Ademimerkeziyetçiliği inceliyoruz)

http://bigc.ru/theory/books/mhsf/c_5.php , erişim tarihi 23.03.2019

<http://fortune.com/global500/list/>

İMF, Fast Facts about IMF (IMF Hakkında Özet Bilgiler)<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/glance.htm> erişim tarihi: 12.03.2019)

Türkiye'de Koç Holding, <http://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/77143-kocun-imzasi-veya-sirketleri-denetlemek> erişim tarihi: 10.03.2019

Генри Минцберг, РАЗБИРАЕМ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЮ